

SVEUČILIŠTE U SPLITU
SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE

TRGOVAČKO (UGOVORNO) PRAVO
OPĆI DIO

WEB IZDANJE

IVAN AKRAP, predavač

SPLIT, SVIBANJ 2015.

Sadržaj

1. POJAM I SUBJEKTI TRGOVAČKOG UGOVORNOG PRAVA	1
2. POJAM I SUSTAV GRAĐANSKOG PRAVA.....	1
3. ODNOS OBVEZNOG GRAĐANSKOG PRAVA I TRGOVAČKOG UGOVORNOG PRAVA	2
4. IZVORI TRGOVAČKOG PRAVA	2
4.1. Propisi	3
4.2. Autonomno trgovačko ugovorno pravo	3
4.2.1. Trgovački običaji i praksa.....	3
4.2.2. Uzance.....	4
4.2.3. Formularno pravo.....	4
5. OBVEZNO PRAVO I OBVEZNI ODNOS	5
6. SUBJEKTI OBVEZNIH ODNOSA.....	6
6.1 Pravna sposobnost.....	6
6.2 Poslovna sposobnost	7
7. PROMJENE U OBVEZNOPRAVNOM ODNOSU	9
7.1. Promjene na strani vjerovnika	9
7.1.1. Cesija (ustup tražbine)	10
7.1.2. Subrogacija	13
7.2. Promjene na strani dužnika.....	14
7.2.1. Preuzimanje duga.....	15
7.2.2. Pristupanje dugu.....	15
7.2.3. Prezimanje ispunjenja	15
7.2.4. Jamstvo	16
7.2.5. Assignacija (uputa).....	17
7.3. Promjene sadržaja	19
7.3.1. Obnova (novacija).....	19
8. PRESTANAK OBVEZNOPRAVNOG ODNOSA.....	20
8.1. Ispunjenje.....	21
8.1.1. Subjekti ispunjenja.....	21
8.1.2. Predmet ispunjenja.....	22
8.1.3. Vrijeme ispunjenja	23
8.1.4. Mjesto ispunjenja novčanih obveza	25
8.1.5. Posebne isprave koje stranke predaju jedna drugoj prije i prilikom ispunjenja .	25
8.1.6. Zakašnjenje stranaka u ispunjenju obveza	26
8.1.7. Ispunjenje polaganjem dugovane stvari u sud i prodajom stvari	27
8.2. Prijeboj (kompenzacija)	28
8.2.1. Jednostrani prijeboj.....	29
8.2.2. Sporazumni (ugovorni) prijeboj.....	30
8.3. Otpust duga	32
8.4. Sjedinjenje (konfuzija).....	32
8.5. Nemogućnost ispunjenja (zbog okolnosti za koje dužnik ne odgovara).....	33
8.6. Protek vremena, otkaz.....	33
8.7. Smrt.....	34
9. ZASTARA.....	34

9.1. Rokovi zastare.....	35
9.1.1. Jednogodišnji rok zastare.....	35
9.1.2. Trogodišnji rok zastare.....	35
9.1.3. Desetogodišnji rok zastare.....	36
9.2. Zastoj zastare.....	36
9.3. Prekid zastare.....	37
10. SREDSTVA POJAČANJA UGOVORA.....	37
10.1. Ugovorna kazna.....	38
10.1.1 Prava vjerovnika kada je ugovorena ugovorna kazna.....	38
10.1.2. Obilježja ugovorne kazne.....	39
10.2. Kapara.....	39
10.2.1 Posljedice neispunjenja ugovora uz koji je dana kapara.....	39
10.3. Odustatnina.....	40
10.4. Pravo zadržanja.....	41
10.5. Založno pravo.....	42
11. SKLAPANJE UGOVORA.....	44
11.1. Pregovori.....	45
11.2. Ponuda.....	46
11.3. Prihvat.....	47
11.4. Trenutak sklapanja ugovora.....	48
11.5. Mjesto sklapanja ugovora.....	49
11.6. Predugovor.....	49
12. RASKID UGOVORA.....	50
12.1. Raskid na osnovi stranačke volje.....	50
12.1.1. Sporazumni raskid.....	50
12.1.2. Jednostrani raskid.....	51
12.2. Raskid na osnovi zakona.....	51
12.2.1. Raskid zbog neispunjenja.....	51
12.2.2. Raskid zbog promijenjenih okolnosti.....	51
12.2.3. Raskid ex lege (po samom zakonu).....	52
12.3. Posljedice raskida ugovora.....	52
PRILOZI.....	54
1. Primjeri ugovora o ustupu tražbine (cesiji).....	54
2. Primjeri ugovora o subrogaciji.....	59
3. Primjeri ugovora o preuzimanju duga.....	61
4. Primjer ugovora o pristupanju dugu.....	63
5. Primjer ugovora o asignaciji.....	64
6. Primjer izjave o prijebu.....	65
Literatura.....	66

1. POJAM I SUBJEKTI TRGOVAČKOG UGOVORNOG PRAVA

Trgovačko pravo je dio posebne grane prava koju nazivamo Pravo društava i trgovačko pravo. Pod tom granom sadržano je i trgovačko (statusno) pravo koje obuhvaća pojam i vrste trgovačkih i ostalih društava koje se izučava kao dio ove grane – pravo (trgovačkih) društava. Mi ćemo u nastavku govoriti samo o trgovačkom (ugovornom) pravu – dakle o ovoj grani prava u užem smislu.

Trgovačko ugovorno pravo se bavi pravnim odnosima u trgovačkom prometu roba i usluga¹, odnosno pravima i obvezama što nastaju pri isporuci roba i usluga na trgovački način.

Prema Zakonu o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, u nastavku ZTD) trgovcem se smatra pravna ili fizička osoba koja samostalno trajno obavlja gospodarsku djelatnost radi ostvarivanja dobiti proizvodnjom, prometom robe ili pružanjem usluga na tržištu. (čl. 1. st. 1. ZTD-a)

Prema tome, da bi se netko smatrao trgovcem mora kumulativno zadovoljiti gore navedene uvjet.

Iznimka je trgovačko društvo koje se smatra trgovcem bez obzira na to obavlja li gospodarsku ili neku drugu djelatnost. (čl. 3. st. 5. ZTD-a)

Trgovcima se u smislu ZTD-a smatraju i osobe koje se bave slobodnim zanimanjima uređenim posebnim propisima (npr. stomatolozi, liječnici opće prakse, odvjetnici, umjetnici itd.), ako je to u tim propisima određeno (čl. 1. st. 2. ZTD-a).

Npr. odvjetnici nisu trgovci jer to nije određeno Zakonom o odvjetništvu, ali se odvjetničko društvo može osnovati kao javno trgovačko društvo ili društvo s ograničenom odgovornošću pa će se smatrati trgovcem prema izričitoj odredbi ZTD-a.

Svi oni su potencijalni subjekti trgovačkog prava čiji se najčešći temelj obvezivanja biti trgovački ugovor.

Zbog važnosti načela dispozitivnosti u hrvatskom obveznom pravu, ugovori će predstavljati najvažniji izvor prava i obveza u trgovačkom ugovornom pravu.

2. POJAM I SUSTAV GRAĐANSKOG PRAVA

Građansko pravo je grana privatnog prava koja kao skup pravnih pravila uređuje odnose pravnih subjekata povodom stvari, činidaba, imovine i njihovih osobnih neimovinskih dobara²

Građansko pravo se sastoji od:

- Općeg dijela- koje sadrži skup pravnih pravila i načela zajedničkih svim dijelovima građanskog prava

¹ Goldštajn, A.; Trgovačko ugovorno pravo, međunarodno i komparativno, Zagreb, 1991., str. 1

² Klarić, P.; Vedriš, M.; Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2009. str. 5.

- Stvarnog prava – koji uređuje odnose među ljudima s obzirom na stvari (npr. pitanje vlasništva i drugih stvarnih prava)
- Obveznog prava – koji uređuje odnose između subjekata (fizičkih ili pravnih osoba) utemeljen na potraživanju, odnosno ispunjenju neke činidbe
- Nasljednog prava – koje uređuje prijelaz imovine ostavitelja na nasljednika u slučaju smrti ostavitelja

3. ODNOS OBVEZNOG GRAĐANSKOG PRAVA I TRGOVAČKOG UGOVORNOG PRAVA

Zakonom o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, u nastavku - ZOO) uređuju se ugovorni i izvanugovorni obvezni odnosi.

Čl. 16. ZOO utvrđeno je da su sudionici obveznih odnosa fizičke i pravne osobe, bez obzira radi li se o trgovcima ili netrговcima.

Odredbe ZOO što se odnose na ugovore primjenjuju se na sve vrste ugovora, osim ako za trgovačke ugovore nije izrijekom drukčije određeno, što znači da ZOO u pravilu na isti način regulira i trgovačke i građanske ugovore.

Iznimke su izričito navedene (npr. kod ugovora o zajmu, zajmoprimac duguje kamate samo ako su ugovorene, osim ako se radi o trgovačkim ugovorima gdje zajmoprimac duguje kamate iako nisu ugovorene čl. 500. st. 2. ZOO)

Trgovački ugovori, prema ZOO, jesu ugovori što ih sklapaju trgovci među sobom u obavljanju djelatnosti koje čine predmet poslovanja barem jednoga od njih ili su u vezi s obavljanjem tih djelatnosti.

S obzirom da je trgovačko pravo nastalo iz građanskog prava te da se odredbe ZOO primjenjuju na sve fizičke i pravne osobe i na sve vrste ugovora i drugih pravnih poslova, jasno je da se trgovačko ugovorno pravo uglavnom preklapa s odgovarajućim sadržajima obveznog građanskog prava..

Možemo zaključiti da se trgovačko ugovorno pravo odnosi prema građanskom pravu kao posebno prema općem.

4. IZVORI TRGOVAČKOG PRAVA

Kada govorimo o izvorima bilo koje grane prava, mislimo na različitost oblika u kojima se pojavljuju njihova pravna pravila. Izvori trgovačkog ugovornog prava su:

- propisi
- autonomno trgovačko pravo
- sudska i arbitražna praksa
- pravna znanost
- akti pojedinih zakonodavnih tijela
- statut, društveni ugovor odnosno pravila pravne osobe

4.1. Propisi

Propisi su pravna pravila različite pravne snage kojima se uređuju gotovo svi pravni odnosi u nekoj državi. Hijerarhijski su poredani na način da svaki propis koji je na hijerarhijskoj ljestvici na nižem mjestu mora biti usklađen s onim koji je iznad njega.

Ustav je temeljni i najvažniji akt svake države kojim se reguliraju temeljne postavke pravnog sustava. Sadrži niz općenitih odredbi koje se kasnije kroz niže rangirane propise razrađuju uređujući tako cjelokupni pravni sustav države.

Zakoni su pisani pravni akti koje donosi zakonodavno tijelo (parlament) po točno određenoj proceduri. Po svojoj pravnoj snazi odmah su iza Ustava.

Podzakonski akti su pravna pravila koja se donose da bi se razradila opća pravila sadržana u zakonima. Donose ih tijela uprave i izvršna tijela te općinske i županijske skupštine.

Propisi kao izvori prava u većini grana prava predstavljaju najvažniji izvor prava, međutim kod trgovačkog prava pored propisa, veliku važnost ima i autonomno trgovačko ugovorno pravo.

4.2. Autonomno trgovačko ugovorno pravo

Posebnost autonomnog trgovačkog ugovornog prava je u tome što ga stvaraju sami subjekti u okvirima koje im dopušta zakonodavac. Kako su odredbe trgovačkog ugovornog prava većinom dispozitivne (što znači da ovlašćuju subjekte na slobodno uređenje vlastitih odnosa uz poštivanje minimuma okvira koje im postavlja zakonodavac), mogućnosti subjekata u kreiranju autonomnog trgovačkog ugovornog prava su velike.

Autonomno trgovačko ugovorno pravo pojavljuje se u obliku:

- trgovačkih običaja i prakse
- uzanci
- formularnog prava

4.2.1. Trgovački običaji i praksa

Trgovačka praksa je ustaljeno ponašanje među trgovcima, koje ipak nije opće prihvaćeno u određenoj djelatnosti i zbog čega još nema obilježje trgovačkog običaja.

Da bi trgovačka praksa postala trgovački običaj ona mora biti opće prihvaćena u određenoj djelatnosti da subjekti trgovačkog prava redovito očekuju kako će se prema toj praksi postupiti i pri sklapanju njihovog pravnog posla.

Sklope li stranke takav ugovor kojim postupaju suprotno od trgovačke prakse koju su razvili, smatra se da takav ugovor prekida njihovu poslovnu praksu.

ZOO izričito propisuje primarnost primjene trgovačkih običaja i prakse nad dispozitivnim propisima, čak i kada su oni suprotni tim propisima. (čl. 12. st. 3.)

To konkretno znači da određena praksa ili običaj koji su trgovci razvili među sobom ima prioritet u primjeni pored dispozitivne odredbe ZOO ili bilo kojeg drugog propisa.

Trgovački običaji ili praksa neće se primjenjivati među trgovcima samo ako su oni izrijeком ili prešutno isključili njihovu primjenu.

4.2.2. Uzance

Uzance su kodificirani poslovni običaji, što znači da određena udruženja, odnosno organizacije prikupljaju i objavljuju poslovne običaje. Kod nas postoje dvije temeljne vrste uzanci:

- opće uzance za promet robom koje je 1954. godine donijela Glavna državna arbitraža. Te uzance bile su jedini pozitivni izvor prava mjerodavnog za ugovore robnog prometa sve do donošenja Zakona o obligacionim (obveznim) odnosima (1978). One su sadržavale pravila o ugovoru o kupoprodaji među privrednicima, a na odgovarajući način su se primjenjivale i na druge ugovore prometa robom te su sadržavale i neka pravila općeg dijela ugovornog prava³
- posebne uzance koje se odnose samo na određene djelatnosti poput posebnih uzanci u ugostiteljstvu, trgovini na malo, građenju i sl. njih donosi Hrvatska gospodarska komora.

4.2.3. Formularno pravo

Formularno pravo je dio autonomnog prava gdje se ugovori sklapaju prema unaprijed pripremljenim obrascima, a sve u cilju pojednostavljenja i ubrzanja pravnog prometa. Formularno pravo čine:

- opći uvjeti ugovora
- tipski i adhezijski ugovori
- trgovački termini

Opći uvjeti ugovora ili opći uvjeti poslovanja su popis ugovornih klauzula sastavljenih za veći broj ugovora kojima se ugovorne stranke služe u poslovanju na način da se u ugovoru pozovu na sve ili samo neke od njih. Opće uvjete ugovora uglavnom sastavljaju trgovci samostalno svaki za sebe. (npr. opći uvjeti VIPNET d.o.o., ili opći uvjeti HEP d.d. i sl.). Smisao općih uvjeta je pojednostavljenje svakog pojedinog ugovora na način da ga se ne opterećuje s previše ugovornih odredba, nego se jednostavno poziva na neke odredbe općih uvjeta ugovora tog trgovca.

³ Barbić, Jakša: Primjena običaja u hrvatskom trgovačkom pravu, HAZU, 2005. str. 54.

Tipski ugovori su unaprijed pripremljeni nacrti ugovora koje jedna strana predlaže drugoj, ali istovremeno dopušta drugoj strani da eventualno izmjeni neke od predloženih odredbi. (npr. ugovor pilane o otkupu drvne građe)

Za razliku od tipskih, u adhezijskim ugovorima (npr. ugovor o opskrbi električnom energijom) nema mogućnosti izmjena ponuđenih obrazaca ugovora, nego drugoj ugovornoj strani preostaje samo mogućnost ili prihvaćanja ugovora u cijelosti ili njegovog odbijanja. Kod adhezijskih ugovora nema mogućnosti pregovaranja pa je stranačka autonomija svedena isključivo na prihvaćanje ponude u cijelosti.

Trgovački termini su pravila koje donose različita udruženja trgovaca kako bi olakšali svoje poslovanje i smanjili mogućnost eventualnih sporova u onim situacijama kod kojih postoji pravna praznina u reguliranju te materije ili ih nacionalna zakonodavstva različito reguliraju. Najpoznatiji trgovački termini su Međunarodni trgovački termini (International Commercial Terms – INCOTERMS) koje izdaje Međunarodna trgovačka komora sa sjedištem u Parizu. Trenutno su na snazi Incoterms 2010.

Ostali navedeni izvori prava (sudska i arbitražna praksa, pravna znanost, statut, društveni ugovor ili drugi ustrojbeni akt pravne osobe) ne predstavljaju važniji izvor trgovačkog ugovornog prava pa i nećemo detaljnije opisivati. Naglašavamo samo da akti pojedinih nezakonodavnih tijela poput HGK, HANFA i sl. čini za točno određene subjekte trgovačkog prava ipak značajan izvor prava, a to se čini uglavnom u onim područjima trgovačkog prava koja još nisu zrela za zakonsko reguliranje, a postoje određene pravne praznine koje treba regulirati.

5. OBVEZNO PRAVO I OBVEZNI ODNOS

Obvezno pravo je dio građanskog prava kojim se uređuju obvezni odnosi.

Obvezni odnos je pravni odnos između subjekata (fizičkih ili pravnih osoba) utemeljen na potraživanju, odnosno ispunjenju neke činidbe.

Pritom je jedna strana aktivna (vjerovnik) i ima pravo tražiti ispunjenje dugovane činidbe, a druga strana pasivna (dužnik) koja je dužna ispuniti neku činidbu

Objekt svake obveze čini činidba koja može glasiti na:

1. davanje – dužnik je dužan vjerovniku pribaviti vlasništvo ili neko drugo stvarno pravo na stvari (npr. predaja stvari kod ugovora o kupoprodaji)
2. činjenje – dužnik je dužan vjerovniku ispuniti nekakvu činidbu rada (npr. košnja travnjaka, ili izrada portreta)
3. propuštanje (nečinjenje) – dužnik je dužan propuštati (ne činiti) vlastitu radnju na koju bi bio ovlašten da nije u obveznom odnosu s vjerovnikom (npr. neće svirati violinu u svom stanu svakog dana od 14-17 sati, jer mu susjed u to vrijeme sprema ispit za ovlaštenog poreznog savjetnika)

4. trpljenje – dužnik je dužan trpjeti vjerovnikovu radnju, koju bi inače mogao spriječiti da nije u obveznom odnosu s vjerovnikom (npr. vjerovniku dopustimo prolazak preko svog dvorišta do njegove garaže, jer mu je tako bliže)

Obveze nastaju na temelju:

1. Jednostranih i dvostranih pravnih poslova
2. Prouzročenjem štete
3. Stjecanjem bez osnove
4. Poslovođstvom bez naloga
5. Javnim obećanjem nagrade
6. Izdavanjem vrijednosnih papira
7. Na temelju odluke suda ili drugog tijela javne vlasti

Najveći dio obveza nastaje na temelju jednostranih i dvostranih pravnih poslova i to pogotovo dvostranih (ugovora), jer pretpostavljaju suglasnost volja oboje sudionika, ali dio obveza nastaje i izvanugovorno, na način da njihov nastanak obje stranke uopće ne žele, odnosno obveze nastaju neovisno i protiv volje barem jedne od stranaka.

6. SUBJEKTI OBVEZNIH ODNOSA

Subjektima obveznog odnosa može postati bilo koja fizička ili pravna osoba. Fizička osoba je svaki čovjek, a pravna osoba je ljudska tvorevina kojoj pravni poredak priznaje svojstvo pravnog subjekta. (npr. trgovačka društva, udruge, ustanove i sl.)

Međutim, da bi stupili u pravni odnos potrebna im je pravna i poslovna sposobnost te deliktna odgovornost da bi odgovarali za protupravna djela.

6.1 Pravna sposobnost

Pravna sposobnost je sposobnost pravnog subjekta biti nositeljem prava i obveza. Svaka fizička i pravna osoba imaju pravnu sposobnost. Kada je ne bi imali, ne bi mogli biti subjekti, nego objekti pravnog odnosa. Ne bi oni vršili pravne radnje, nego bi se one vršile nad njima.

Fizička osoba stječe pravnu sposobnost rođenjem⁴, a gubi smrću. Pravna sposobnost kao svojstvo svakog čovjeka bez obzira na njegovo podrijetlo, vjersku ili socijalnu pripadnost, stupanj obrazovanja ili njegovo tjelesno ili duševno zdravlje je rezultat društvenog razvoja. U starim civilizacijama koje su svoju snagu crpile iz robovlasničkih odnosa, nije postojala pravna sposobnost za svakog čovjeka. Neki od njih (robovi) nisu imali pravnu sposobnost, što znači da su bili objekti pravnog odnosa, odnosno bili su izjednačeni sa stvarima, što znači da se s njima moglo trgovati, davati ih u najam i sl.

Pravna osoba stječe pravnu sposobnost trenutkom nastanka, tako trgovačka društva stječu pravnu sposobnost upisom društva u sudski registar, a istu gube brisanjem iz sudskog registra.

Opseg pravne sposobnosti nije jednak kod fizičke i pravne osobe, jer dok fizička osoba ima univerzalnu (neograničenu) pravnu sposobnost, pravna osoba je ograničena svrhom zbog koje je osnovana.

6.2 Poslovna sposobnost

Poslovna sposobnost je sposobnost pravnog subjekta da vlastitim očitovanjem volje proizvodi određene pravne učinke. Ti učinci su uvijek usmjereni na nastanak novog ili promjenu ili prestanak postojećeg pravnog odnosa.

Fizička osoba stječe punu poslovnu sposobnost punoljetnošću. Međutim, osim pune poslovne sposobnosti, fizička osoba može imati i ograničenu ili djelomičnu poslovnu sposobnost i poslovnu nesposobnost.

Različitost u određenju pravne i poslovne sposobnosti, odnosno njezino stupnjevanje, rezultat je same funkcije poslovne sposobnosti. Kako je rečeno, ona daje svakom subjektu mogućnost da svojim očitovanjem volje stvara pravne učinke. (npr. da sklopi ugovor, odrekne se nasljedstva, jamči za drugoga itd.)

Upravo zbog toga je opravdano njezino stupnjevanje, jer nije svejedno u kojoj životnoj dobi, ili duševnom stanju će fizička osoba dati izjavu volje koja je usmjereni stvaranju nekog pravnog učinka. (npr. desetogodišnje dijete želi prodati kuću koje je naslijedilo od roditelja, kako bi izgradilo zabavni park u kojem bi se igralo, ili duševno bolesna osoba daruje svu svoju imovinu udruzi za napuštene pse)

Stoga se puna poslovna sposobnost stječe, u pravilu, punoljetnošću, jer se smatra da je to životno razdoblje kada je osoba dovoljno mentalno razvijena da može slobodno raspolagati svojim pravima i obvezama. Trenutak stjecanja punoljetnosti različito je

⁴ Ponekad i prije rođenja (ako se radi o interesima još nerođenog djeteta i pod uvjetom da se rodi živo – najčešće u nasljednom pravu).

uređen po zakonodavstvima država, ali je gotov uvijek u rasponu od 18 do 21 godinu. Kod nas se punoljetnost stječe s navršениh 18 godina.

Posebnim zakonom može biti određeno da se poslovna sposobnost stječe i prije stjecanja punoljetnosti. Tako je Obiteljskim zakonom propisano da poslovnu sposobnost prije punoljetnosti može steći maloljetnik koji je navršio 16 godina i sklopio brak ili postao roditelj.

Ograničena poslovna sposobnost dopušta njezinim imateljima samostalno sklapanje poslova, ali takvi poslovi važe samo ako ih odobri njihov zakonski zastupnik.

Ograničenu poslovnu sposobnost imaju osobe koje su nakon punoljetnosti djelomično lišene poslovne sposobnosti.⁵

Djelomičnu poslovnu sposobnost ima maloljetnik s navršениh 15 godina koji samostalno upravlja imovinom koju stekne radom.

Potpunu poslovnu nesposobnost imaju maloljetnici do navršene 18 godine (osim ako ne sklope brak ili postanu roditelji s navršениh 16 godina pa prije steknu poslovnu sposobnost) i punoljetne osobe koje su odlukom suda, zbog različitih razloga poput duševnih bolesti, ovisnosti o drogama i dr. potpuno lišeni poslovne sposobnosti.

Njihove izjave volje ne proizvode nikakve pravne učinke pa im se imenuje skrbnik koji skrbi o njihovim interesima.

Pravna osoba stječe poslovnu sposobnost u istom trenutku kada i pravnu, dakle upisom u sudski registar. I dok je kod fizičke osobe opravdano vremenski odvojiti trenutak stjecanja pravne i poslovne sposobnosti, kod pravne osobe nema potrebe za tim, jer u suprotnom pravna osoba ne bi mogla normalno raditi, dok ne bi stekla poslovnu sposobnost.

Obzirom da je pravna osoba društvena tvorevina i da kao takva ne može osobno očitovati svoju volju, ona je očituje preko svog zakonskog zastupnika. Koje će osobe, ili čak tijela ili organi biti ovlaštene za zastupanje ovisi o ustrojbenom aktu određene pravne osobe. To mogu biti pojedinci, kao npr. članovi društva, ili direktori društva, a mogu biti i organi kao uprava u društvu s ograničenom odgovornošću ili uprava ili upravni odbor u dioničkom društvu.

Razlike između pravne i poslovne sposobnosti fizički i pravnih osoba, očituju se u sljedećem:

⁵ Odluku o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti za osobe koje zbog duševnih smetnji ili drugih uzroka nisu u stanju brinuti se o svojim potrebama, pravima i interesima ili koje ugrožavaju prava i interese drugih osoba donosi sud u izvanparničnom postupku uz prethodno mišljenje liječnika vještaka o zdravstvenom stanju osobe. U toj odluci sud navodi krug poslova koje takva osoba nije sposobna samostalno poduzimati.

- kod fizičke osobe pravna i poslovna sposobnost ne nastaju istovremeno (rođenje-punoljetnost), dok kod pravnih osoba nastaju (upis u sudski ili drugi odgovarajući registar)
- kod fizičke osobe postoji stupnjevanje poslovne sposobnosti (poslovna sposobnost, djelomična i ograničena poslovna sposobnost, potpuna poslovna nesposobnost), kod pravne toga nema
- kod fizičke osobe pravna sposobnost je univerzalna, dok je kod pravne ograničenja ciljem zbog kojeg je osnovana

Deliktna sposobnost je sposobnost biti odgovoran za vlastita protupravna djela. Deliktnu sposobnost ima i pravna i fizička osoba.

Fizička osoba je stječe s navršениh 14 godina, dok se od 7. do 14. godine pretpostavlja da takva osoba nije odgovorna za svoja protupravna postupanja, osim ako se dokaže da je pri počinjenju delikta bio sposoban za rasuđivanje. Dijete do navršene 7. godine nikad nije deliktно sposobno. Kako vidimo, kriterij za određivanje deliktne sposobnosti kod fizičkih osoba nije punoljetnost, nego sposobnost za rasuđivanje.

Pravna osoba stječe deliktну sposobnost u istom trenutku kada i pravnu i poslovnu, dakle trenutkom upisa u sudski ili drugi odgovarajući registar. Za počinjeni delikt pravna osoba odgovara preko svog zakonskog zastupnika, preko kojeg i manifestira svoju poslovnu sposobnost. Tko će biti njezin zakonski zastupnik određuje se ustrojbenim aktom te pravne osobe, ako već zakonom nije regulirano.

7. PROMJENE U OBVEZNOPRAVNOM ODNOSU

Iako je obveznopравни odnos po svojim karakteristikama kratkotrajni odnos, jer se obveze brzo stvaraju, ali i brzo ispunjavaju (za razliku od stvarnopравnih odnosa npr. vlasništva), ipak tijekom trajanja obveznopравnog odnosa može doći do određenih promjene.

Te promjene se mogu očitovati na strani subjekata, ali i na strani sadržaja.

Bitno je naglasiti da se promjenama subjekata ne mijenja identitet obveznopравnog odnosa, dok se kod promjena sadržaja on mijenja.

7.1. Promjene na strani vjerovnika

Promjenama na strani vjerovnika dolazi do izlaska dotadašnjeg (starog) vjerovnika na čije mjesto stupa novi vjerovnik. Takve promjene su cesija i subrogacija.

7.1.1. Cesija (ustup tražbine)

Cesija je ugovor kojim vjerovnik (ustupitelj, cedent) prenosi svoju otuđivu tražbinu na treću osobu (primatelja, cesionara, novog vjerovnika) dok dužnik (cesus) ostaje isti.

Ugovor o cesiji je dvostrani pravni posao (između ustupitelja i primatelja), iako se u praksi pored njih kao potpisnik ugovora nalazi i dužnik.

Naime, cesija proizvodi učinke i prema dužniku, međutim on se ne smatra strankom ugovora zbog toga. Svrha njegovog potpisa nije izražavanje suglasnosti sa sadržajem ugovora, nego primanje na znanje obavijesti da je cesija izvršena.

Kako je obavijest o izvršenoj cesiji (notifikacija) propisana kao obveza ustupitelja⁶, on je može dati u bilo kakvoj formi pa i na način da dužnika obavijesti davanjem na potpis samog ugovora, kojim dužnik potvrđuje da je obaviješten o izvršenoj cesiji.

Nakon izvršene notifikacije dužnik se može osloboditi obveze jedino ispunjenjem primatelju, a ne više ustupitelju.

Iako se na prvi pogled čini neopravdano izostavljanje dužnika kao stranke iz ugovora, promatrajući njegov pravni položaj prije i poslije izvršene cesije, zaključujemo da je on isti, odnosno da cesijom nije promijenjen, a pogotovo ne pogoršan. (npr. ako dužnik duguje vjerovniku 2000,00 kuna po osnovi neplaćenog iznosa najamnine i tu tražbinu njegov vjerovnik (sada ustupitelj) prenese na treću osobu (primatelja, novog vjerovnika), dužnik će i dalje dugovati 2000,00 kuna.

Ustupom glavne tražbine, prenose se i sva sporedna potraživanja na primatelja poput prava prvenstva naplate, hipoteke, založnog prava, jamstva, kamata, ugovorne kazne i sl. Tako npr. ako je u osnovnom ugovoru iz kojeg je cedirana tražbina na primatelja postojala odredba o ugovornoj kazni za slučaj zakašnjenja u ispunjenju obveze, ista će prijeći na ustupitelja zajedno s glavnom tražbinom te će on moći potraživati tu istu ugovornu kaznu od dužnika, ako se ostvare pretpostavke za to.

Tražbine koje ne mogu bit predmetom cesije

Kako je cesija ustup *otuđive* tražbine, tako postoje određene vrste tražbina čiji je prijenos apsolutno zabranjen.

Takve su tražbine čiji je prijenos zabranjen zakonom (npr. tražbine nastale iz raznih poreznih, carinskih i drugih ovlasti državnih organa), tražbine koje su strogo osobne prirode (npr. tražbine iz mirovinskog ili zdravstvenog osiguranja, ili obveze uzdržavanja) i tražbine koje se po svojoj naravi protive prenošenju na drugoga (npr. novčana naknada oštećeniku iz prometne nesreće za pretrpljenu bol, strah, naruženost itd.)

⁶ Za ustup tražbine nije potreban pristanak dužnika, ali je ustupitelj dužan obavijestiti dužnika o ustupanju (čl.82.st.1.ZOO)

Osim apsolutne zabrane cediranja određenih tražbina, moguće je za pojedine tražbine, čiji bi prijenos u pravilu bio dozvoljen, ugovoriti da ni one neće biti predmetom cesije.

Takva odredba o zabrani cediranja nalazi se u osnovnom ugovoru (npr. kupoprodaji, zakupu, uskladištenju, otpremi itd.), odnosno ugovoru u kojem nastaje tražbina vjerovnika koja može dalje biti predmetom cesije.

Sve ostale tražbine mogu biti predmetom ugovora o cesiji. To mogu biti buduće i nedospjele tražbine ako je vjerojatno da će u budućnosti nastati i ako je vjerovnik poznat, isto tako i dio tražbine ako je ista djeljiva.

Odnos ustupitelja (cedenta, vjerovnika) i primatelja (cesionara, novog vjerovnika)

Trenutkom sklapanja ugovora o cesiji primatelj stječe pravo na ostvarivanje prenesene tražbine, odnosno na njezino ispunjenje ili naplatu.

Stoga je nužno da mu ustupitelj preda sve dokumente kojima će se on prvenstveno dužniku, ali i svima ostalima moći prikazati kao novi vjerovnik. Tu posebno mislimo na obveznicu⁷ ili drugu ispravu o dugu.

Kako je moguće da ustupitelj prenese i samo dio tražbine na primatelja, u tom slučaju dužan mu je predati ovjеровljeni prijepis obveznice ili koje druge isprave kojom se dokazuje postojanje ustupljene tražbine.

Nadalje, ustupitelj odgovara primatelju za postojanje (veritet) i naplativost (bonitet) prenesene tražbine i to za postojanje samo ako se radi o naplatnoj cesiji, dok za naplativost odgovara samo ako su stranke tako ugovorile bez obzira radilo se o naplatnoj ili besplatnoj cesiji.

Odnos primatelja (cesionara, novog vjerovnika) i dužnika

Kako se cesijom ne mijenja identitet obveznopravnog odnosa, nego samo subjekt (vjerovnik), tako primatelj ima prema dužniku ista prava koja je ustupitelj imao prema dužniku do ustupanja.

To znači da primatelj može zahtijevati od dužnika ispunjenje tražbine onako kao je ona prenesena na njega (u cijelosti ili djelomično) zajedno sa svim sporednim pravima koja su prešla s prenesenom tražbinom.

S druge strane, kako se pravna pozicija dužnika cesijom ne smije pogoršati, tako on smije prema primatelju isticati prigovore koje je mogao istaknuti ustupitelju do časa kad je saznao (notifikacije) za ustupanje.

⁷ O pojmu obveznice v. infra 8.1.5.

Odnos ustupitelja (cedenta, starog vjerovnika) i dužnika

Sklapanjem ugovora o cesiji prestaje odnos između ustupitelja i dužnika.

Točnije on prestaje kada dužnik bude obaviješten (notifikacija) o obavljenoj cesiji od strane ustupitelja, ali i ako na bilo koji drugi način sazna za obavljenu cesiju. Od tog trenutka dužnika valjano može ispuniti obvezu samo primatelj.

Posebni slučajevi ustupanja tražbine

Osim redovitog načina ustupanja tražbine, postoje i posebne vrste ustupanja tražbine za koje je karakteristično da su ustupitelj i primatelj i prije sklapanja ovih vrsta cesija bili u nekom poslovnom odnosu, što kod redovite cesije ne mora biti slučaj.

Ustup umjesto ispunjenja je takva vrsta cesije kod koje ustupitelj umjesto da primatelju kao svom vjerovniku iz prethodnog odnosa ispuni obvezu, ustupa mu tražbinu koju ima prema svom dužniku. Ovakva cesija uvijek pretpostavlja prethodni odnos između ustupitelja i primatelja u kojem je ustupitelj dužnik u tom odnosu, a primatelj vjerovnik.

Smisao ove cesije je namirenje ustupiteljevog duga prema primatelju.

Npr. ustupitelj je dužan primatelju iznos od 5 000, 00 kn na ime neplaćene zakupnine za poslovni prostor u kojem ima ugostiteljski objekt. S druge strane, ustupitelj ima potraživanje prema svom dužniku u iznosu od 6 000,00 kn na ime isporučene usluge konzumacije hrane i pića u svom objektu. Umjesto da njegov dužnik plati njemu, on tu tražbinu prenosi na ustupitelja (svog vjerovnika iz odnosa zakupnine), tako da će njegov dužnik ispuniti obvezu ustupitelju.

Ustupiteljeva obveza prema primatelju gasi se trenutkom sklapanja ugovora.

Međutim, za razliku od redovite cesije, ovdje primatelj mora predati ustupitelju sve što je primio preko iznosa svoje tražbine prema ustupitelju. Tako će u prethodnom primjeru primatelj nakon što se naplati za iznos od 6 000,00 kn, razliku od 1 000,00 kn biti dužan vratiti ustupitelju.

Ovaj slučaj cesije zapravo predstavlja zamjenu ispunjenja, jer su se vjerovnik i dužnik dogovorili da će se dužnik osloboditi svoje obveze, ako umjesto dugovane činidbe ispuni neku drugu.⁸

Ustup radi ispunjenja je takva vrsta cesije kod koje ustupitelj radi naplate svog duga prema primatelju, ustupa svoju tražbinu koju ima prema svom dužniku.

I ova cesija kao i ona umjesto ispunjenja pretpostavlja prethodni odnos između ustupitelja i primatelja, kao što i kod ove cesije primatelj je dužan vratiti ustupitelju sve što je primio preko iznosa svoje tražbine prema ustupitelju. Razlika je samo što kod cesije radi

⁸ Više o tome infra 8.1.2.

ispunjenja obveza ustupitelja gasi tek onda kada, odnosno ako primatelj naplati svoju tražbinu od ustupiteljevog dužnika, za razliku od cesija umjesto ispunjenja gdje se njegova obveza gasi samim trenutkom sklapanja ugovora.

Ustup radi osiguranja je takva vrsta cesije kod koje ustupitelj prenosi svoju tražbinu na primatelja kao sredstvo osiguranja tražbine koju ustupitelj duguje primatelju. Npr. ustupitelj i primatelj su prethodno sklopili ugovor o kupoprodaji određene robe primatelja (prodavatelj) u iznosu od 100 000,00 kn za čije osiguranje primatelj traži od ustupitelja (kupac) da na njega prenese neko svoje potraživanje koje on ima prema svom dužniku iz nekog drugog odnosa. Tako ustupiteljevo potraživanje predstavlja sredstvo osiguranja tražbine i daje sigurnost primatelju (prodavatelj) da će se u slučaju da mu primatelj (kupac) ne plati po dospelosti dug od 100 000,00 kn, on naplatiti iz vrijednosti ustupljene tražbine.

Ustupitelj je dužan sve dok tražbina koja je osigurana ovim ustupom ne dospije, voditi brigu o naplati (npr. utužiti prije nastupa zastare) ustupljene mu tražbine od dužnika, pažnjom dobrog gospodarstvenika.

Razlika između ustupa radi osiguranja i ustupa radi ispunjenja ogleda se u sljedećem: kod ustupa radi osiguranja primatelj se može naplatiti iz prenesene mu tražbine tek onda ako mu ustupitelj ne bi ispunio obvezu koju je osigurao na ovaj način, čak i ako bi prenesena tražbina dospjela i prije. Kod ustupa radi ispunjenja primatelj može zahtijevati naplatu čim je prenesena tražbina dospjela.

7.1.2. Subrogacija

Subrogacija je promjena na strani vjerovnika kod koje netko treći (ispunitelj) ispuni obvezu dužnika pa na njega prijeđe ispunjena tražbina sa svim ili samo s nekim sporednim pravima. (kamate, ugovorna kazna, zalog...)

Razlikujemo dvije vrste subrogacije: ugovornu i zakonsku.

Kod ugovorne subrogacije potrebno je sklopiti ugovor s vjerovnikom prije ispunjenja ili pri ispunjenju tuđe tražbine.

Ugovor je moguće sklopiti i između ispunitelja i dužnika, ali onda samo prije ispunjenja. Međutim, pravne posljedice subrogacije nastupaju tek ispunjenjem tražbine, kada ista prelazi na ispunitelja, što znači da je ugovor samo pretpostavka prijelaza tražbine, a da bi do nje stvarno došlo potrebno je tražbinu ispuniti.

Time dolazimo do jedne značajne karakteristike ugovorne subrogacije, a to je njezina neutuživost.

Naime, sklapanjem ugovora o subrogaciji nije preuzeta obveza na ispunjenje, nego samo mogućnost da u slučaju ispunjenja tražbina prijeđe na ispunitelja tako da vjerovnik ne može tužiti potencijalnog ispunitelja kada on zaista i ispuni obvezu.

Stoga je bitno u ugovoru izbjeći utvrđenje obveze na ispunjenje, jer se u tom slučaju ne bi radilo o subrogaciji nego o nekoj od promjena na strani dužnika poput preuzimanja duga, preuzimanja ispunjenja ili pristupanja dugu.

Zbog svega navedenog subrogacija bi mogla biti zanimljiva onda kada ispunitelj želi pomoći dužniku, ali ne zna hoće li u trenutku dospeljeća tražbine biti u mogućnosti istu ispuniti.

Zakonska subrogacija postoji kada treća osoba koja ima pravni interes ispuni tuđu tražbinu pa ta ista tražbina po samom zakonu prelazi na njega zajedno sa svim sporednim pravima, bez potrebe sklapanja ugovora.

Treća osoba s pravnim interesom je npr. jamac kada ispuni obvezu glavnog dužnika, ili prijevoznik koji preda pošiljku primatelju, a ne naplati svotu kojom je bila opterećena pa je stoga on dužan isplatiti iznos pošiljatelju i tada tražbina prema primatelju prelazi na njega. (Npr. Tomislav Horvat sklopi ugovor o stambenom kreditu sa Splitskom bankom u iznosu od 120 000,00 CHF te mu banka, pored uknjižbe hipoteke na njegov stan, traži dodatno osiguranje u slučaju nemogućnosti plaćanja i to njegovog prijatelja Luku Kovača koji ima dovoljno visoka mjesečna primanja da bi bio jamac. Ugovor je sklopljen na razdoblje od 15 godina, međutim nakon 5 godina Tomislav izgubi posao i ne može više otplaćivati kredit. Banka obavještava jamca Luku da glavni dužnik Tomislav više ne otplaćuje kredit te tereti njega za preostali dug. Luki je u interesu što prije otplatiti dug kako bi izbjegao visoke iznose kamata za zakašnjenje i eventualne druge troškove koje bi mu banka obračunala.

Međutim, kada jamac Luka u cijelosti otplati Tomislavov dug (glavni dužnik), sva prava koja je banka kao vjerovnik imala prema dužniku Luki, sada prelaze na jamca Tomislava i on može od Luke tražiti da mu vrati sve ono što je uplatio za njegov račun.)

7.2. Promjene na strani dužnika

Promjene na strani dužnika, za razliku od onih na strani vjerovnika, ne podrazumijevaju potpuni izlazak dužnika iz obveznog odnosa. Zato ovdje ne govorimo samo o promjeni dužnika (kao kod preuzimanja duga), nego govorimo šire o promjenama na strani dužnika.⁹

Promjene na strani dužnika su: preuzimanje duga, pristupanje dugu, preuzimanje ispunjenja, jamstvo i asignacija (uputa).

⁹ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 451.

7.2.1. Preuzimanje duga

Preuzimanje duga je ugovor kojim treća osoba (preuzimatelj) stupa na mjesto dužnika i preuzima njegov dug uz pristanak vjerovnika.

Pristanak vjerovnika je nužan, jer njemu nije svejedno tko će mu biti dužnik. On sigurno neće pristati na novog dužnika koji nije barem jednako sposoban za plaćanje kao dosadašnji dužnik.

Osim toga, biranje dužnika je isključivo njegov izbor pa nitko drugi ne može o tome umjesto njega odlučivati.

Pristanak vjerovnika daje ovom ugovoru karakter trostranog pravnog odnosa.

O sklopljenom ugovoru između starog i novog dužnika, vjerovnika može obavijestiti bilo tko od njih dvoje, a svoj pristanak vjerovnik može priopćiti svakom od njih.

Vjerovnik može dati svoj pristanak i konkludentnom radnjom na način da bez ograde primi ispunjenje od ispunitelja, koje je on učinio u svoje ime.

Ako vjerovnik odbije dati svoj pristanak na ugovor o preuzimanju duga, onda on ima učinak ugovora o preuzimanju ispunjenja.

S druge strane, ako je u vrijeme vjerovnikovog pristanka na ugovor o preuzimanju duga preuzimatelj bio prezadužen, a vjerovnik to nije znao niti je morao znati, prijašnji dužnik se ne oslobađa obveze, a ugovor o preuzimanju duga ima učinak ugovora o pristupanju dugu.

7.2.2. Pristupanje dugu

Ugovor o pristupanju dugu je ugovor između vjerovnika i treće osobe, kojim se treći obvezuje da će ispuniti vjerovniku dužnikov dug te time stupa u obvezu pored dužnika.

Ovakvom promjenom vjerovnikov se položaj značajno poboljšao, jer pored dužnika i neovisno od njega ima još jednu osobu od koje može zahtijevati ispunjenje obveze.

S druge strane dužnik i treća osoba nisu u nikakvom odnosu, ali duguju ispunjenje iste obveze.

Stoga treći ne bi mogao nakon što vjerovniku ispuni obvezu, zahtijevati od dužnika da mu nadoknadi ono što je ispunio. (pravo regresa)

Ako bi to treći želio, morao bih prije ili za vrijeme ispunjenja sklopiti s vjerovnikom ugovor o subrogaciji.

7.2.3. Preuzimanje ispunjenja

Preuzimanje ispunjenja je ugovor između dužnika i treće osobe, kojom se treći obvezuje ispuniti dužnikovu obvezu prema vjerovniku.

Kako vjerovnik nije u nikakvom odnosu s trećim, tako on ne može od njega potraživati ispunjenje dužnikove obveze te i dalje može potraživati ispunjenje samo od dužnika.

S druge strane, dužnik ima pravo pozvati trećeg na ispunjenje njegove obveze prema vjerovniku i ako to treći ne učini odgovara za svu štetu koja mu je time pričinjena.

Primjer: Ivan duguje stolarskom obrtu "Ormar" 7000,00 kn za isporučeni zidni ormar pa sklopi ugovor s Matom da će Mate u trenutku dospelosti njegove obveze prema stolarskom obrtu platiti 7000,00 kn. Kako Mate po dospelosti nije platio, počele su teći zatezne kamate, a pored toga kako Ivan nije imao gotovog novca, morao je na brzinu prodati svoj motor ispod njegove tržišne cijene. Kako je Ivan zbog toga pretrpio određenu štetu, Mate će biti dužan nadoknaditi mu je.

7.2.4. Jamstvo

Jamstvo je ugovor između vjerovnika i treće osobe (jamca), u kojem se jamac obvezuje da će ispuniti pravovaljanu obvezu dužnika, ako to dužnik ne učini.

Ugovor je formalan, jer je izričito propisana njegova pisana forma kao pretpostavka valjanosti.

Ono je i sredstvo osiguranja vjerovnikove tražbine, jer ako dužnik ne ispuni svoju obvezu vjerovnik je može potraživati od jamca.

Pretpostavka njegovog nastanka je postojanje neke prethodne obveze za koju se može jamčiti, što znači da je jamstvo *akcesorno*, tj. ovisno je o postojanju i valjanosti glavnog pravnog posla čijem osiguranju služi.

To znači da ako obveza glavnog dužnika prestane, prestaje i obveza jamca.

Opseg jamčeve odgovornosti nikako ne može nadmašiti iznos na koji se obvezao glavni dužnik, ali može biti kvantitativno manji od dužnikove obveze. (npr. obveza glavnog dužnika prema vjerovniku iznosi 75 000,00 kn, a jamac se obveže jamčiti za 50 000,00kn).

On također odgovara i za sve troškove koje je vjerovnik imao da bi naplatio dug od glavnog dužnika.

Vrste jamstva:

Supsidijarno jamstvo je vrsta jamstva u kojem jamac odgovara za obvezu glavnog dužnika tek ako ovaj istu ne ispuni u određenom roku danom u pisanom pozivu.

Tek nakon što vjerovnik dobije negativno očitovanje od dužnik, ili ga uopće ne dobije u određenom roku, vjerovnik može potraživati ispunjenje od jamca.

Iznimno, vjerovnik će biti ovlašten potraživati ispunjenje obveze od jamca u 2 slučaja:

- ako je glavni dužnik pao pod stečaj
- ako je očito da se iz sredstava dužnika obveza neće moći ispuniti

Kako je svrha jamstva prvenstveno osiguranje vjerovnika, jasno je zašto se u slučajevima kada ispunjenje od strane dužnika očito postane otežano ili nemoguće, ne zahtjeva prvo ispunjenje od glavnog dužnika pa tek onda od jamca.

Solidarno jamstvo (jamac platac) je vrsta jamstva kod kojeg vjerovnik ne mora prvo tražiti ispunjenje od glavnog dužnika, nego od glavnog dužnika ili jamca bez poštivanja redoslijeda, ili obojice istovremeno.

Solidarno jamstvo se ne pretpostavlja, već ga treba ugovoriti.

Iznimka su trgovački ugovori kod kojih se, ako ništa nije ugovoreno, pretpostavlja da jamac odgovara solidarno, tj. kao jamac platac.

Također, ako za jednu obvezu glavnog dužnika jamči više jamaca (sujamstvo), svi oni odgovaraju solidarno bez obzira na to jesu li jamčili zajedno ili se svaki od njih obvezao prema vjerovniku odvojeno. (čl.112. ZOO)¹⁰

Podjamstvo (jamčev jamac) je vrsta jamstva u kojem treća osoba jamči za jamca (zato jamčev jamac), a ne za glavnog dužnika. Njezina obveza se ne mora poklapati s obvezom glavnog dužnika, jer može biti količinski manja.¹¹

Nakon što jamac ispuni obvezu prema vjerovniku umjesto glavnog dužnika sva prava koja je do tada vjerovnik imao prema glavnom dužniku prelaze na jamca. (zakonska subrogacija)

7.2.5. Assignacija (uputa)

Assignacija je trostrani ugovor u kojem uputitelj daje uputu upućeniku da za njezin račun ispuni nešto trećoj osobi – primatelju upute, a primatelja upute ovlašćuje da to ispunjenje primi u svoje ime.

Assignacija (uputa) je temelj mjenice, čeka i kartičnog plaćanja.

Primjer: Ana kupuje cipele koje stoje 2 000,00 kn. Kako kod sebe nema gotovine, odluči platiti karticom Visa Splitske banke. Provlačenjem kartice kroz POS uređaj (plaćanjem) Ana (uputitelj) daje uputu Splitskoj banci (upućenik) da doznači sredstva (2 000,00kn) trgovcu (primatelj upute) kod kojeg je kupila cipele, a njega ovlasti da to primi u svoje ime.

Kod upute se stvaraju tri različita pravna odnosa:

¹⁰ Radi se o oborivoj zakonskoj pretpostavci što znači da njihova odgovornost može biti i drukčije uređena (npr. kao supsidijarna odgovornost).

¹¹ Gorenc, V.; Česić, Z.; Kačer, H.; Momčinović, H.; Pavić, D.; Perkušić, A.; Pešutić, A.; Slakoper, Z.; Vidović, A.; Vukmir, B.; Komentar Zakona o obveznim odnosima, RRiF, Zagreb, 2006., str. 159.

Odnos primatelja upute (trgovac iz primjera) **i upućenika** (Splitska banka iz primjera) naziva se još i apstraktnim odnosom ili odnosom neovisnosti, jer između njih prije prihvaćanja upute nije postojao nikakav pravni odnos.

Za njega je značajno da nastaje u onom trenutku kad i ako upućenik izjavi da prihvaća uputu. Hoće li je prihvatiti ili ne, ovisi o tome je li dužnik uputitelja. Ako je njegov dužnik, onda je dužan ispuniti obvezu u korist primatelja upute, a za račun uputitelja, a ako nije dužnik uputitelja može prihvatiti ili odbiti uputu.

Prihvat upute ne može se opozvati. (čl.131.st.2. ZOO)

Rok zastare da primatelj upute zahtijeva ispunjenje od upućenika iznosi godinu dana (čl.134.st.1. ZOO)

Odnos primatelja upute (trgovac iz primjera) **i uputitelja** (Ana iz primjera) naziva se odnos valute, jer činidba koju primatelj upute zahtijeva od uputitelja uglavnom glasi na određeni iznos novca.

Ako bi primatelj upute bio vjerovnik uputitelja pa mu uputitelj asignacijom ispunjava dug iz nekog prethodnog pravnog odnosa, primatelj upute može i odbiti uputu, jer npr. sumnja u platežnu sposobnost upućenika pa zbog toga odbije uputu.

S druge strane, ako primatelj upute pristane na uputu dužan je pozvati upućenika da je ispuni. (čl.135.st.2. ZOO)

Ako primatelj upute nije vjerovnik uputitelju, onda on može odustati od upute čak i ako je izjavio da je prima, ali je o tome dužan obavijestiti uputitelja bez odgađanja (čl.138. ZOO)

Odnos uputitelja (Ana iz primjera) **i upućenika** (Splitska banka iz primjera) naziva se odnosom pokrića, jer uputitelj uobičajeno ima pokriće kod upućenika, koji plaća za njegov račun.

Pravne posljedice ovog odnosa su različite ovisno o tome je li upućenik dužnik uputitelja. Upućenik koji je dužnik uputitelja, nije dužan prihvatiti uputu, osim ako se na to posebno obvezao. Iznimno, će to biti dužan učiniti ako je uputa izdana na temelju upućenikova duga uputitelju, ali i tada može odbiti uputu ako bi takvo ispunjenje bilo teže za upućenika od prvotnog.

S druge strane, ako upućenik nije dužnik uputitelja nije dužan prihvatiti uputu.

Kreditno pismo kao poseban oblik asignacije

Kreditno pismo je vrijednosni papir kojim izdavatelj (uputitelj – u pravilu banka) daje uputu upućeniku (u pravilu drugoj banci) da korisniku isprave (primatelj upute) isplati stanovitu svotu novca do određene najviše svote (tzv. plafona kreditnog pisma).¹²

¹² Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 11, str.198.

Uobičajeno se koristi kod dugotrajnijih turističkih putovanja kod kojih se često mijenja mjesto boravka pa time i valuta plaćanja. U situaciji u kojoj bi nošenje velikog iznosa gotovine predstavljalo problem njezinom imatelju, kreditno pismo se potvrđuje kao povoljnije rješenje čak i od čeka, jer se za razliku od čeka, iznos naznačen u kreditnom pismu može isplaćivati sukcesivno.

Isplaćene svote zapisuje se na ispravi sve dok se ne dosegne predviđeni plafon kreditnog pisma.

Dvije su glavne vrste kreditnog pisma:

Obično - kod kojeg se korisnik (primatelj upute) može obratiti samo jednoj korespondirajućoj banci izdavatelja

Cirkularno – kod kojeg se korisnik (primatelj upute) može obratiti prema više korespondirajućih banaka

7.3. Promjene sadržaja

Za razliku od promjena subjekata u obveznom odnosu, gdje ne dolazi do promjene identiteta pravnog odnosa, kod promjene sadržaja mijenja se identitet obveznog odnosa na način da stari prestaje, a novi nastaje, ili se on uzajamnim popuštanjem stranaka smanjuje u svom opsegu, odnosno sadržaju.

Do promjene sadržaja dolazi obnovom (novacijom) i nagodbom.

7.3.1. Obnova (novacija)

Obnova ili novacija je ugovor kojim stranke mijenjaju dotadašnju obvezu novom na način da nova obveza ima različitu glavnu činidbu ili pravnu osnovu.

Pr.1. Stranke su u ugovoru o kupoprodaji ugovorili isporuku 70 smartphona uređaja, ali se u međuvremenu, prije ispunjenja, dogovore da će tu obvezu zamijeniti novom i to isporukom 50 tableta uređaja.

Time su stranke promijenile glavnu činidbu jer ona više ne glasi na isporuku 70 smartphona uređaja, nego na 50 tableta uređaja, dok je pravna osnovu ostala ista.

Naime, bez obzira na mijenjanje predmeta isporuke i dalje se radi o ugovoru o kupoprodaji.

Pr. 2. Stranke su u ugovoru o zakupu kao predmet zakupa dogovorile poljoprivredno zemljište koje u naravi predstavlja oranice površine 5 hektara. Nakon nekog vremena zakupnik ponudi zakupodavcu da otkupi predmet zakupa na što zakupodavac pristane.

Time je stara obveza iz zakupa prestala, a nova iz kupoprodaje nastala.

Kao što vidimo, činidba je ostala ista (i dalje je to predaja predmeta ugovora - oranice), ali se pravna osnova promijenila, jer se više ne radi o zakupu, nego o ugovoru o kupoprodaji.

Da bi do obnove došlo potrebna je izričita volja stranaka koja mora nedvojbeno biti sadržana u ugovoru.

Također, obnova se mora odnositi na glavnu činidbu, a ne na sporedne poput odredbi o roku, mjestu i načinu ispunjenja, kamatama, ugovornoj kazni, osiguranju ispunjenja i sl.

7.3.2. Nagodba

Nagodba znači prekidanje spora ili otklanjanje neizvjesnosti o nekom pravnom odnosu među strankama njihovim uzajamnim popuštanjima.

Razlikujemo sudsku nagodbu, upravnu nagodbu, nagodbu u stečajnom postupku, izvansudsku nagodbu i sl.

U međusobnom popuštanju stranaka ne mora postojati ekvivalent, ali ako samo jedna strana popusti ne radi se o nagodbi, nego eventualno o oprostima duga.

Uzajamno popuštanje može se sastojati, među ostalim, u djelomičnom ili potpunom priznavanju nekog od zahtjeva druge strane ili u odricanju od nekoga svog zahtjeva; u uzimanju na sebe neke nove obveze; u smanjenju kamatne stope; u produljenju roka; u pristajanju na djelomične otplate; u davanju prava na odustajanje. (čl. 151. st.1. ZOO)

Glavni učinak nagodbe je u nastanku novog obveznog odnosa, što joj je sličnost sa obnovom, ali razlika između ova dva institute ipak postoji.

Kod obnove postoji volja i suglasnost stranaka da se stara obveza u potpunosti zamijeni novom, dok kod nagodbe dolazi do modifikacije stare obveze u novu na način da se ona smanjuje uzajamnim popuštanjem.

8. PRESTANAK OBVEZNOPRAVNOG ODNOSA

Smisao obveznog odnosa je u njegovom što skorijem okončanju, prestanku, a ne dugotrajnosti kao kod stvarnog odnosa. (npr. pravo vlasništva)

Prestanak obveznog odnosa očekivan je među strankama već pri sklapanju istoga, osim kod nekih obveza koje se ispunjavaju u duljim razdobljima (ugovor o zakupu, kreditu, licenci...)

Redoviti način prestanka obveznog odnosa je ispunjenje dogovorene odnosno dužne činidbe od strane dužnika ili neke treće osobe, međutim postoje i neki izvanredni načini prestanka poput: prijeboja (kompenzacije), otpusta duga, sjedinjenja (konfuzije),

nemogućnosti ispunjenja, proteka vremena, otkaza te smrću odnosno prestankom pravne osobe.

8.1. Ispunjenje

Ispunjenje je redoviti način prestanka obveznog odnosa na način da dužnik ispuni svoje obvezu na koju se obvezao vjerovniku prilikom zasnivanja obveznog odnosa.

Ispunjenjem glavne obveze prestaju i sporedne obveze koje zbog svoje karakteristike akcesornosti ne mogu samostalno postojati (jamstvo, kapara, ugovorna kazna, zalog i sl.)

8.1.1. Subjekti ispunjenja

U pravilu će obvezu ispuniti ista osoba koje se na to obvezala, dakle dužnik.

Međutim, moguće je da to umjesto njega učini neka treća osoba .

Iznimka su strogo osobne obveze koje nikad netko treći ne može ispuniti umjesto dužnika (npr. otpjevati ariju na proslavi vjenčanja, ili održati predavanje o štetnosti konzumiranja duhanskih proizvoda na skupu pulmologa od strane liječnika koji je najveći stručnjak u svom području rada)

Ovisno o tome ima li treća osoba pravni interes za ispunjenjem obveze umjesto dužnika, ili nema, različito su postavljene pretpostavke i posljedice istog.

Kada treća osoba koja ima pravni interes želi ispuniti obvezu dužnika, vjerovnik je dužan takvo ispunjenje primiti, čak i ako bi se dužnik tome protivio.

Takva osoba bi mogao biti jamac dužnika, kojemu je u interesu ispuniti obvezu što prije, jer bi u protivnom plaćao kamate i dodatne troškove ispunjenja.

Treća osoba koja nema pravni interes može ispuniti obvezu dužnika samo ako se on s tim složi.

U slučaju da treća osoba nema pravni interes, niti suglasnost dužnika, vjerovnik nije obvezan prihvatiti ispunjenje, ali je slobodan odlučiti drugačije.

On može tada prihvatiti ispunjenje, čak i ako se dužnik protivi tome.

Smisao ovakvog pravila je zaštita vjerovnika od neispunjenja u situaciji kada dužnik nije spreman ili ne želi ispuniti svoju obvezu, a istovremeno to brani nekoj trećoj osobi.

Međutim, ako dužnik ponudi da će sam ispuniti obvezu i spreman je to učiniti, onda vjerovnik mora primiti ispunjenje od njega.

Kao što je i za zasnivanje obveznog odnosa potrebna poslovna sposobnost dužnika, tako je i za ispunjenje potrebna ista.

Iznimka je ispunjenje nesumnjive i dospjele obveze koju valjano može ispuniti i poslovno nesposobni dužnik. Ovakvim ispunjenjem ne nastaje šteta poslovno nesposobnom dužniku.

Drugačija je situacija ako poslovno nesposobni dužnik ispuni zastarjelu obvezu. U tom slučaju njegov zakonski zastupnik ili skrbnik ima pravo osporavati takvo ispunjenje, jer je s obzirom na posebno stanje dužnika, primjereno očekivati da on nije znao da je za zastarjelu obvezu moguće istaknuti prigovor zastare. Takvim ispunjenjem njegova imovina je umanjena pa će njegov zakonski zastupnik ili skrbnik biti ovlašten potraživati ispunjeno natrag.

U pravilu se obveza ispunjava vjerovniku.

Međutim, to može biti i osoba određena zakonom, sudskom odlukom, ugovorom između vjerovnika i dužnika ili bilo koja osoba koju odredi vjerovnik. (čl. 164. st. 1. ZOO)

Npr. ako je vjerovnik dijete, obveza se neće ispuniti njemu nego njegovom zakonskom zastupniku.

Odlukom suda u ovršnom postupku obveza može biti ispunjena i vjerovnikovom vjerovniku na način da se vjerovnikove potraživanje od dužnika iz jednog pravnog odnosa zaplijeni i prenese na vjerovnikovog vjerovnika iz drugog pravnog odnosa.

Ugovorom između vjerovnika i dužnika može se ugovoriti ispunjenje u korist treće osobe, npr. korisnika osiguranja iz ugovora o osiguranju života.

Kao i kod ispunjenja poslovno nesposobnog dužnika tako su i kod primanja ispunjenja od strane poslovno nesposobnog vjerovnika propisana posebna pravila i posljedice.

U pravilu se ne može valjano ispuniti obveza poslovno nesposobnom vjerovniku, nego njegovom zakonskom zastupniku.

Iznimka je ako je ispunjenje bilo korisno za vjerovnika ili se predmet ispunjenja još nalazi kod njega (čl.165. st. 1. ZOO)

8.1.2. Predmet ispunjenja

Predmet ispunjenja predstavlja činidbu na koju se dužnik prilikom zasnivanja obveznopravnog odnosa obvezao. On nije dužan, niti je vjerovnik ovlašten tražiti ispunjenje bilo koje druge činidbe.

Ovo pravilo ima dvije iznimke i to: zamjena ispunjenja i predaja radi prodaje.

Zamjena ispunjenja predstavlja sporazum vjerovnika i dužnika u kojem dužnik daje, a vjerovnik prihvaća nešto drugo od onoga što je dužnik prvotno dugovao.

Stranke se mogu dogovoriti da zamjena bude bilo koja druga obveza, npr. umjesto dugovanog novca, vjerovnik pristane da obveza bude ispunjenja predajom automobila.

Samim činom zamjene, obveza dužnika prestaje.

Za stvar koja je predana umjesto dugovane, dužnik odgovara za pravne i materijalne nedostatke prema propisima o odgovornosti prodavatelja, ali je slobodan koristiti se i

mogućnošću da umjesto zahtjeva po osnovi odgovornosti za pravne i materijalne nedostatke, traži ispunjenje prvotne činidbe i naknadu štete. (čl. 167. ZOO)

Predaja radi prodaje je sporazum između dužnika i vjerovnika kojim dužnik vjerovniku predaje stvar ili pravo da ga proda, od prodajne cijene se namiri za iznos dugovane činidbe, a eventualni preostali iznos vrati dužniku.

Npr. radi ispunjenja novčane obveze u iznosu od 10 000,00 kn, dužnik preda vjerovniku svoj automobil da ga proda i naplati se iz njegove vrijednosti. Vjerovnik proda dužnikov automobil za 14 000,00 kn te 10 000,00 kn uzme sebi na ime ispunjenja, a preostalih 4 000,00 kn vrati dužniku.

Za razliku od zamjene ispunjenja gdje obveza prestaje čim vjerovnik primi od dužnika nešto drugo od dogovorenog, kod predaje radi prodaje obveza prestaje tek kad se vjerovnik namiri iznosom prodane stvari ili prava.

Ako utrženi iznos ne bi bio dovoljan za cijelo ispunjenje obveze, obveza bi prestala u onom dijelu u kojem je namirena, dok bi za ostatak obveza i dalje postojala.

Npr. u prethodno navedenom primjeru vjerovnik proda automobil za 9 000,00 kn pa obveza prestane za taj iznos, dok dužnik i dalje duguje preostalih 1 000,00 kn.

Obveze se u pravilu ispunjavaju u cijelosti tako da vjerovnik nije dužan primiti djelomično ispunjenje obveze.

Dvije su iznimke od ovog pravila.

Prva dopušta djelomično ispunjenje kad narav obveze nalaže takvo ispunjenje (npr. isporuka električne energije, plina, vode i sl.), dok druga dopušta djelomično ispunjenje kod novčanih obveza.

Smisao ovakvog rješenja kod novčanih obveza je u tome što vjerovniku ne može nastati nikakva šteta, ako primi ispunjenje novčane obveze u dijelovima, a s druge strane dužnik se oslobađa kamata za dio glavnice koju je već isplatio.

8.1.3. Vrijeme ispunjenja

Vrijeme ispunjenja je redovito određeno sporazumom stranaka pa je dužnik dužan ispuniti obvezu u roku.

Međutim, ako rok nije određen ugovorom ili zakonom, a cilj posla, narav obveze i ostale okolnosti ne zahtijevaju stanoviti rok za ispunjenje, vjerovnik može odmah zahtijevati ispunjenje obveze, a dužnik sa svoje strane može zahtijevati od vjerovnika da odmah primi ispunjenje. (čl. 173. ZOO.)

Kada je rok određen bilo ugovorom ili zakonom nijedna strana, u pravilu ne može tražiti ispunjenje prije roka.

I od ovog pravila postoje iznimke pa tako ovisno o tome je li rok ugovoren u korist dužnik ili vjerovnika nastaju i različite pravne posljedice.

Ako je rok ugovoren isključivo u interesu dužnika, on ima pravo ispuniti obvezu i prije ugovorenog roka, ali je dužan obavijestiti vjerovnika o svojoj namjeri i paziti da to ne bude u nevrijeme. (čl.175. ZOO)

Nevrijeme u pravu postoji uvijek onda kada bi ispunjenje u tom trenutku predstavljalo nepotrebne teškoće i štetu vjerovniku.

Ako rok nije ugovoren u interesu dužnika, vjerovnik je slobodan ili odbiti takvo prijevremeno ispunjenje, ili ga primiti i zadržati pravo na naknadu štete.

Vjerovnik također u pravilu nije ovlašten zahtijevati ispunjenje prije roka, ali su i od tog pravila predviđene iznimke i to:

- ako je rok ugovoren isključivo u interesu vjerovnika
- ako mu dužnik nije dao obećano osiguranje (npr. prilikom sklapanja ugovora stranke su se dogovorile da će dužnik kao sredstvo osiguranja potraživanja dati u zalog vjerovniku svoj automobil)
- ako mu je dužnik predao obećano osiguranje, ali se ono smanjilo tijekom trajanja obveznopravnog odnosa bez krivnje vjerovnika (npr. kao sredstvo osiguranja je dana hipoteka na stan, čija se vrijednost nakon sloma tržišta nekretnina drastično smanjila pa sada vrijedi 1/3 svoje prijašnje vrijednosti)

Ako određivanje roka nije ugovoreno isključivo niti u korist vjerovnika ni dužnika, nego je ostavljeno na volju jednog od njih pa on ne odredi rok ispunjenja niti nakon opomene druge strane, druga strana može tražiti od suda da odredi primjereni rok za ispunjenje.

8.1.3.1. Vrijeme ispunjenja novčanih obveza

Za ispunjenje novčanih obveza vrijede posebna pravila vezana za rok plaćanja¹³. Tako je ZOO odredio točan rok ispunjenja novčanih obveza u trgovačkim ugovorima i ugovorima između trgovaca i osoba javnog prava, ako isti ne bi bio određen.

Taj rok iznosi 30 dana od dana kada je dužnik primio račun ili drugi odgovarajući zahtjev za isplatu, a u nedostatku takvoga, ili ako je isti primljen prije nego je vjerovnik ispunio svoju obvezu, rok teče od dana kada je vjerovnik ispunio svoju obvezu.

Ako bi ugovorom ili zakonom bio određen rok za pregled predmeta obveza, a dužnik primi račun prije proteka tog roka, onda rok od 30 dana počinje teći od dana proteka roka za pregled.

Nije dopušteno ugovaranje duljeg roka od 30 dana, jer bi takva odredba bila ništetna, ako bi time bila prouzročena očigledna neravnopravnost u pravima i obvezama ugovornih strana na štetu vjerovnika.

¹³ U svakodnevnom govoru se pojam ispunjenja i isplate ili plaćanja smatraju sinonimima. Međutim, u pravu isplatu ili plaćanje vežemo uz ispunjenje samo novčanih obveza, a pojam ispunjenje koristimo za sve ostale vrste obveza.

Argumentum a contrario ako produljenje roka ne bi prouzročilo neravnopravnost u pravima i obvezama ugovornih strana na štetu vjerovnika, ali i dužnika onda takvo produljenje ne bi za sobom povlačilo ništetnost.

Kako se ispunjenje novčanih obveze izvršava pretežito sudjelovanjem trećih osoba koje se profesionalno bave financijskim poslovima (banke, pošta, FINA) tako je posebno uređeno vrijeme kada se novčana obveza smatra ispunjena.

Tako se smatra da je novčana obveza ispunjena kada je banci vjerovnika stigla doznaka ili nalog dužnikove banke ili druge pravne osobe kod koje se vodi račun vjerovnika, a ne u trenutku faktičnog primitka dužne svote od strane vjerovnika.

Slična je i situacija s plaćanjem preko pošte kada se isplata vjerovniku smatra obavljenom trenutkom uplate dužnog iznosa pošti. (npr. plaćamo trošak potrošnje struje HEP-u općom uplatnicom u poslovnici Hrvatske pošte, jer se za takvu uplatu ne plaća nikakva provizija. Naša se uplata smatra provedenom trenutkom kada nam službenik na šalteru izvrši uplatu, bez obzira kada će taj novac stvarno biti doznačen HEP-u.)

8.1.4. Mjesto ispunjenja novčanih obveza

Stranke su slobodne odrediti mjesto ispunjenja obveza, ali ako bi oni to propustili učiniti, a mjesto ne bi bio određeno zakonom, niti bi se moglo odrediti prema cilju posla ili naravi obveze, mjestom ispunjenja se smatra ono u kojem je dužnik imao sjedište, odnosno prebivalište u trenutku nastanka obveze.

Iznimku predstavlja mjesto ispunjenja novčanih obveza kojim se smatra mjesto u kojem vjerovnik ima sjedište, odnosno prebivalište.

8.1.5. Posebne isprave koje stranke predaju jedna drugoj prije i prilikom ispunjenja

Kao dokaz ispunjenja obveze dužnik može zahtijevati od vjerovnika izdavanje priznanice.

Priznanica je isprava koju vjerovnik o svom trošku izdaje dužniku da je u cijelosti ili djelomično ispunio obvezu.

Kako se pored glavne obveze koju dužnik treba ispuniti, često nalaze i neke sporedne poput kamata, sudskih i drugih troškova, a u priznanici nisu posebno navedeni, pretpostavlja se da su isplaćene i kamate i sudski i drugi troškovi, ako je priznanica izdana samo za glavni dug.

Naravno, radi se o oborivoj pretpostavci pa je dopušteno vjerovniku (na njemu je teret dokaza) dokazivati i suprotno.

Također, ako se priznanica izdaje za obveze koje dospijevaju sukcesivno, tj. periodično (isporuka struje, vode, plina, TV pretplata, pretplata na tiskovine i sl.) pa se izda priznanica za kasnije dospjelu tražbinu, smatra se da je podmirena i ona ranija.

Npr. vjerovnik izda priznanicu da su plaćene zaostale rate za 10., 11. i 12. mjesec 2014. godine. Time se pretpostavlja se da su podmirena i sva prethodna eventualna dugovanja. I u ovom slučaju dozvoljeno je vjerovniku dokazivati suprotno i teret takvog dokazivanja je na njemu.

S druge strane, prilikom nastanka obveznog odnosa ili tijekom njegovog trajanja dužnik može izdati vjerovniku obveznicu kao dokaz o postojanju i sadržaju njegove obveze.

Za razliku od priznanice kojom se dokazuje ispunjenje obveze, obveznicom se dokazuje postojanje duga.

Kada dužnik ispuni svoju obvezu, on može od vjerovnika tražiti da mu pored priznanice vrati i obveznicu koju mu je dao prilikom zasnivanja ili tijekom trajanja obveznog odnosa.

Uobičajeno je da se prilikom izdavanja priznanice ujedno i vraća obveznica.

Kada dužnik obvezu ispuni samo djelomično ima pravo zahtijevati od vjerovnika da takvo ispunjenje zabilježi na obveznici.

8.1.6. Zakašnjenje stranaka u ispunjenju obveza

Do zakašnjenja u ispunjenju obveza može doći na strani dužnika i vjerovnika. Različite su pravne posljedice zakašnjenja ovisno o tome je li ih uzrokovao dužnik ili vjerovnik.

8.1.6.1. Zakašnjenje dužnika

O zakašnjenju dužnika govorimo onda kada on ne ispuni obvezu u određenom roku.

Ako rok ne bi bio određen njegovo zakašnjenje nastupa kada ga vjerovnik pozove na ispunjenje obveze, a on to ne učini u razumnom roku nakon poziva.

Pravne posljedice zakašnjenja dužnika su prvenstveno naknade štete koja je prouzročena vjerovniku, a ako se radi o novčanim obvezama i kamate koje teku od dana dolaska u zakašnjenje.

8.1.6.2. Zakašnjenje vjerovnika

Vjerovnik dolazi u zakašnjenje ako bez opravdanog razloga odbije primiti ispunjenje na koje je spreman dužnik, ili spriječi dužnika u ispunjenju obveze.

Također, do zakašnjenja dolazi i ako je vjerovnik spreman primiti ispunjenje dužnikove istodobne obveze, ali ujedno i ne nudi ispunjenje svoje dospjele obveze.

Pravne posljedice vjerovnikovog zakašnjenja su da prestaje zakašnjenje dužnika sa svim pravnim posljedicama zakašnjenja.

Tako zakašnjenjem vjerovnika prestaju teći kamate te rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari prelazi na njega.

Također, vjerovnik u zakašnjenju dužan je naknaditi štetu nastalu zbog zakašnjenja i troškove daljnjeg čuvanja stvari.

Ponašanje dužnika nakon dolaska vjerovnika u zakašnjenje može biti potpuno pasivno, što znači da će on čekati da vjerovnik primi ispunjenje, a da do tada snosi sve troškove zakašnjenja.

S druge strane, on se može osloboditi obveze na način da dugovanu stvar položi u sud ili je proda preko suda.

8.1.7. Ispunjenje polaganjem dugovane stvari u sud i prodajom stvari

Učinci ispunjenja za dužnika mogu nastupiti i na drugi način, osim ispunjenjem dugovane obveze u svemu kako je među strankama dogovoreno.

To će biti u situacijama kada je vjerovnik u zakašnjenju ili je nepoznat, ili postoje neke druge okolnosti koje dužniku otežavaju ispunjenje, kao npr. vjerovnik je poslovno nesposoban, a nema zakonskog zastupnika i sl.

Tada dužnik može postići učinke ispunjenje i na način da dugovanu stvar položi kod suda ili kod za to zakonom ovlaštene osobe.

S obzirom na narav ovakvog ovlaštenje, dužnik će se ovom mogućnosti moći koristiti samo za one obveze čija činidba glasi na davanje, dok će po prirodi stvari od toga biti isključene činidbe koje glase na činjenje, propuštanje ili trpljenje.

Kako postoje i neke treće osobe koje imaju pravni interes da obveza bude pravovremeno ispunjena (jamac) i njima se priznaje isto pravo.

Dužnik ili treće osoba koja ima pravni interes polažu stvar kod stvarno nadležnog suda u mjestu ispunjenja, osim ako bi se zbog ekonomičnosti polaganje trebalo obaviti u mjestu gdje se stvar nalazi.

Nakon što obavi polaganje, dužnik je dužan obavijestiti vjerovnika pod uvjetom da mu je poznat i da mu je poznato njegovo boravište.

Posebna situacija je predviđena za predaju stvari koje se zbog svoje prirode ne mogu položiti kod suda (npr. dužnik je dužan isporučiti vjerovniku 100 purica u predbožićno vrijeme, a ovaj to odbija primiti ili se ispune druge pretpostavke za polaganje). Tada dužnik može tražiti od suda da odredi osobu kojoj će predati stvar da je čuva za račun vjerovnika i o njegovom trošku.

Kada se radi o trgovačkim ugovorima i dužnik preda stvar na čuvanje javnom skladištu za račun vjerovnika, tada nastaju isti pravni učinci kao i kod predaje stvari sudu.

Glavni učinak polaganja dugovane stvari je zapravo izjednačavanje polaganja s ispunjenjem kao redovitim i najčešćim načinom prestanka obveze i to ne bilo kakvog nego urednog, odnosno ispunjenja u svemu kako ono glasi.

Prema tome, polaganjem prestaje zakašnjenje dužnika, prestaju teći zatezne kamate ako se radi o novčanoj obvezi i rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari prelazi na vjerovnika.

Osim polaganja stvari u sud u određenim situacijama iste pravne učinke ima i prodaja stvari. U situacijama kada stvar nije prikladna za čuvanje, ili ako su troškovi njezinog čuvanja i održavanja nerazmjerni s njezinom vrijednošću, dužnik može stvar prodati, a postignuti iznos, nakon što odbije troškove prodaje, položiti kod suda ili za to zakonom ovlaštene osobe.

Ovisno o svojstvima stvari koja se prodaje, predviđeni su različiti načini prodaje iste.

Tako je javna prodaja predviđena za one stvari koje nisu prikladne za čuvanje po samoj prirodi, ili kada su prikladne za polaganje kod suda, ali troškovi njezina čuvanja i održavanja su nerazmjerni s njezinom vrijednošću.

Javnu prodaju organizira dužnik te je u pravilu obavlja u mjestu određenom za ispunjenje, ali to može biti i u nekom drugom mjestu ako je to u interesu vjerovnika. (npr. mjesto različito od mjesta ispunjenja u kojem se može postići znatno viša cijena, jer je potražnja za tom stvari više izražena baš u tom mjestu).

Nakon što obavi prodaju te od postignutog iznosa odbije troškove, preostali iznos će položiti kod suda ili za to zakonom ovlaštene osobe.

Drugi način prodaje je prodaja iz slobodne ruke, odnosno slobodnom pogodbom i to u slučajevima kada stvar ima tekuću cijenu (cijena utvrđena službenom evidencijom na tržištu mjesta prodaje u vrijeme prodaje) ili je njezina cijena u usporedbi s troškovima prodaje mala.

Treći način je nužna prodaja i to onda kada se radi o stvari koja je lako pokvarljiva ili može brzo propasti (razna hrana, ili druge stvari koje imaju kratak rok trajanja). Tada je dužnik dužan prodati stvar bez odgađanja na najpovoljniji način.

Bez obzira na koji će način dužnik obaviti prodaju dugovane stvari, o namjeri obavljanja iste dužan je obavijestiti vjerovnika, ako je to moguće, kako bi eventualno utjecao na vjerovnika da sam preuzme stvar prije prodaje.

Nakon što je stvar prodana njegova je dužnost obavijestiti vjerovnika o postignutoj cijeni i činjenici da je iznos položen kod određenog suda, u suprotnom odgovara za štetu vjerovniku koju ovaj pretrpi, jer nije bio obaviješten o tome na vrijeme.

8.2. Prijeboj (kompensacija)

Prijeboj ili kompensacija je izvanredni način prestanka obveznopravnog odnosa na način da se tražbina i protutražbina iz dva obveznopravna odnosa međusobno obračunaju.

Smisao prijeboja je pojednostavljivanje ispunjenja na način se umjesto dva međusobna plaćanja obračuna jedno, međusobnim prijebojem tražbina.

Ovakav način ispunjenja obveze čest je u trgovačkim odnosima, gdje se subjekti nalaze u stalnim poslovnim odnosima pa umjesto višestrukog plaćanja, oni vrše prijeboj i na kraju obračunskog razdoblja isplaćuju eventualnu razliku.

Teorija razlikuje nekoliko vrsta prijeboja, no mi ćemo spomenuti dvije najznačajnije.

8.2.1. Jednostrani prijeboj

Jednostrani prijeboj nastaje izjavom volje samo jedne strane pod uvjetom da se prethodno ispune zakonski uvjeti. Detaljno je opisan čl.195.-202. ZOO.

Pretpostavke koje se trebaju ispuniti da bi do prijeboja došlo su:

- istovrsnost
- dospjelost,
- utuživost
- uzajamnost

Istovrsnost znači da tražbina i protutražbina moraju glasiti na stvari istog roda i iste kakvoće. To će u pravilu biti novac, ali mogu biti i bilo koje druge zamjenjive stvari, npr. voće, benzin, cement i sl.

Prema tome nije moguće obračunati 100 litara benzina s 15 vreća cementa.

S druge strane, kako se traži i ista kakvoća među tražbinama, ne bi bilo moguće obračunati 100 litara benzina Eurosuper 95 sa 100 litara benzina Eurosuper 98.

Dospjelost znači da su i jedna i druga tražbina dospjele, što znači da prije roka ispunjenja nije moguće izvršiti kompenzaciju.

Utuzivost znači da se ispunjenje dugovane tražbine još može ostvariti prisilnim (sudskim) putem, što znači da obveze koje su zastarjele ne mogu biti predmetom kompenzacije.

Uzajamnost znači da su vjerovnik i dužnik kao subjekti prijeboja nužno jedan drugome i vjerovnik i dužnik. (npr. kod ugovora o kupoprodaji i kupac i prodavatelj su istovremeno i vjerovnik i dužnik. Kupac je vjerovnik kad je ovlašten zahtijevati predaju stvari, a dužnik kada je dužan platiti kupoprodajnu cijenu. Prodavatelj je vjerovnik kada je ovlašten zahtijevati plaćanje kupoprodajne cijene, a dužnik kada je dužan predati stvar koja je objekt kupoprodaje.)

Prema tome prebiti se mogu samo vlastite tražbine, a nikako tuđe.

Iznimka je situacija kada jamac može prebiti tražbinu glavnog dužnika s vjerovnikom.

Nakon što su se ispunile četiri pretpostavke jednostranog prijeboja, potrebno je da jedna od strana izjavi da želi prijeboj. Ne traži se uzajamnost, jer se onda ne bi radilo o jednostranom prijeboju.

Nakon što je dana izjava o prijebodu, prijebod stvara pravne učinke retroaktivno, odnosno oni nastupaju od trenutka kada su se ispunile četiri potrebne pretpostavke.

Postoje određene tražbine koje ne mogu biti predmetom prijeboda zbog njihove specifičnosti, ali one su iznimke pa ih ZOO taksativno navodi. Smisao takve zabrane je prvenstveno zaštita materijalne egzistencije vjerovnika i osujećenje nedopuštenih ponašanja dužnika.¹⁴

8.2.2. Sporazumni (ugovorni) prijebod

Sporazumni prijebod podrazumijeva suglasnost volja vjerovnika i dužnika oko okončanja njihovog obveznopravnog odnosa prijebodom. Kada postoji suglasnost volja onda nije potrebno ispunjenje pretpostavki za jednostrani prijebod.

Ova vrsta prijeboda je česta među subjektima trgovačkog prava, jer im daje veću slobodu u ispunjenju njihovih obveza.

Posebna vrsta ugovornog prijeboda je multilateralna kompenzacija koja pretpostavlja postojanje više subjekata koji međusobnim obračunavanjem tražbina okončavaju međusobne odnose, a da se među sobom uopće ne poznaju te da uopće nisu u poslovnoj vezi.

U pravilu, subjektom multilateralne kompenzacije može biti bilo koji subjekt obveznog odnosa, dakle fizička i pravna osoba.

Od fizičkih osoba to će biti trgovci pojedinci¹⁵ ili obrtnici¹⁶, ali s obzirom na broj trgovaca pojedinaca¹⁷ upisanih u sudske registre trgovačkih sudova u Republici Hrvatskoj, to će većinom biti obrtnici.

Ipak, najčešći subjekti ugovora o multilateralnoj kompenzaciji bit će trgovci.¹⁸ S obzirom na učestalost i stalnost njihovih poslovnih odnosa, oni će biti u stalnoj prigodi da

¹⁴ Klarić, P.; Vedriš, M. *op. cit.* u bilj. 2, str. 487.

¹⁵ Trgovac pojedinac je fizička osoba koja samostalno obavlja gospodarsku djelatnost u skladu s propisima o obrtu i upisana je u sudskom registru kao trgovac pojedinac. (čl. 3. st. ZTD)

¹⁶ Obrt je samostalno i trajno obavljanje dopuštenih gospodarskih djelatnosti od strane fizičkih osoba sa svrhom postizanja dobiti koja se ostvaruje proizvodnjom, prometom ili pružanjem usluga na tržištu. (čl. 1. st. 1. Zakona o obrtu NN 73/93, 90/96, 102/98, 64/01, 71/01, (49/03), 68/07, 79/07, 40/10)

¹⁷ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, koji su objavljeni u Mjesečnom statističkom izvješću 2/2013. Godina XXII, Zagreb, 2013., u Republici Hrvatskoj na dan 31.1.2013. registrirano je samo 11 trgovaca pojedinaca.

¹⁸ Trgovac je pravna ili fizička osoba koja samostalno trajno obavlja gospodarsku djelatnost radi ostvarivanja dobiti proizvodnjom, prometom robe ili pružanjem usluga na tržištu. Osobe koje se bave slobodnim zanimanjima neće se smatrati trgovcima, osim ako im to svojstvo nije dodijeljeno odredbom posebnog zakona koji regulira konkretnu slobodnu djelatnost. S druge strane, individualni poljodjelci nisu nikada trgovci bez obzira obavljaju li gospodarsku djelatnost, dok se trgovačka društva uvijek smatraju trgovcima neovisno o tome obavljaju li gospodarsku ili neku drugu djelatnost. (čl. 1. i čl. 2. st. 5. Zakona o

u slučaju nemogućnosti okončanja svog poslovnog odnosa redovitim ispunjenjem to učine multilateralnom kompenzacijom. Pritom treba naglasiti da njihovo prethodno međusobno poznavanje, odnosno poslovanje nije preduvjet za sklapanje ovog ugovora, jer u ovom ugovoru sudjeluje više subjekata od kojih svi nisu u poslovnom odnosu s drugim subjektom.

Za razliku od klasičnog (jednostranog) prijeboja kod kojeg učinci prijeboja nastaju retroaktivno, odnosno od trenutka kada su se ispunile pretpostavke za prijeboj, bez obzira kada je dana izjava o prijeboju, kod multilateralne kompenzacije učinci nastaju samim sklapanjem ugovora.

Potpisivanjem višestranog prijeboja svaki sudionik potvrđuje da ima dugovanje prema jednom od sudionika prijeboja. Ostali sudionici prijeboja nisu dužni provjeravati istinitost te činjenice. Od tog trenutka nastaju prava i obveze za stranke i one ne bi mogle nakon njega jednostrano odustati od ugovora. Jedna od tih obveza bi svakako bila i provođenja knjigovodstvenih promjena, što je prema Zakonu o računovodstvu dužnost svakog poduzetnika¹⁹, ali ona nikako ne bi smjela utjecati na sam nastanak ugovora o kompenzaciji.

Provođenje kompenzacije kroz poslovne knjige na temelju valjane knjigovodstvene isprave (ugovora o kompenzaciji) bila bi jedna od obveza stranaka proistekla iz ugovora. Pri tome ne bi bilo bitno jesu li sve strane provele kompenzaciju, već bi bilo dovoljno da to učini jedna. Naime, moguće je da netko od stranaka odbije provesti kompenzaciju u svojim ostalim poslovnim knjigama, ali to ne bi sprečavalo ostale stranke ugovora da kompenzaciju provedu, jer za to imaju valjanu pravnu osnovu, odnosno ugovor. Stranka koja ne bi provela promjenu izvirgavala bi se mogućim sankcijama koje joj se prema Zakonu o računovodstvu mogu izreći prvenstveno kao prekršajna sankcija.²⁰

trgovačkim društvima NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 152/11, 111/12, 144/12, 68/13)

¹⁹ Prema Zakonu o računovodstvu (NN 109/07, 54/13) poduzetnikom se smatra trgovačko društvo i trgovac pojedinac određeni propisima koji uređuju trgovačka društva, te poslovna jedinica poduzetnika sa sjedištem u stranoj državi ako prema propisima te države ne postoji obveza vođenja poslovnih knjiga i sastavljanja financijskih izvještaja te poslovna jedinica poduzetnika iz strane države koji su obveznici poreza na dobit sukladno propisima koji uređuju poreze.

²⁰ Prema čl. 32. st. 1-10 novčanom kaznom u iznosu od 10.000,00 kuna do 100.000,00kuna kaznit će se za prekršaj poduzetnik koji ne vodi poslovne knjige, ne sastavi knjigovodstvenu ispravu, ne sastavlja knjigovodstvene isprave sukladno odredbama ovoga Zakona, ne provjerava knjigovodstvene isprave prije unosa u poslovne knjige, ne čuva knjigovodstvene isprave u rokovima i na način sukladno odredbama ovoga Zakona, ne vodi poslovne knjige sukladno odredbama ovoga Zakona, ne otvori poslovne knjige sukladno odredbama ovoga Zakona, ne zaključi poslovne knjige sukladno odredbama ovoga Zakona, ne zaštiti poslovne knjige koje se vode na elektroničkom mediju sukladno odredbama ovoga Zakona, ne čuva poslovne knjige u rokovima i na način sukladno odredbama ovoga Zakona.

8.3. Otpust duga

Otpust duga je izvanredni način prestanka obveznog pravnog odnosa sporazumom između vjerovnika i dužnika u kojem dužnik izražava pristanak na izjavu vjerovnika o otpuštanju duga.

Iako se na prvi pogled čini da bi dužniku bezuvjetno trebalo biti u interesu da mu se otpusti dug, u praksi ne mora uvijek biti tako.

Motivi vjerovnika za otpustom ne moraju biti uvijek moralno ispravni, već mogu ići za time da otpustom duga zapravo naštetiti poslovnom ugledu dužnika i prikaže ga u poslovnom svijetu kao osobu koja redovito ne ispunjava svoje obveze.

Time dužniku može biti pričinjena puno veća šteta nego što bi mu bio otpust duga.

Pr.1 Trgovačko društvo BB se sprema kupiti trgovačko društvo CC i u fazi pregovaranja oko kupnje u poslovnom časopisu izađe vijest da je BB-u jedan od njegovih vjerovnika otpustio dug.

To bi moglo stvoriti dojam među vlasnicima CC da BB nema novca za kupnju CC, ako već nema novca za plaćanje drugim vjerovnicima pa bi na temelju te vijesti mogli odustati od prodaje.

Pr. 2 Marko Horvat kao vjerovnik želi otpustiti dug Srećku Kovaču, iako zna da je isti zastario. Naime, dužnik može uskratiti suglasnost na takav otpust duga, jer se vjerovnik ionako neće moći prisilnim putem naplatiti.

Stoga se za valjan otpust duga uvijek traži suglasnost dužnika.

Što se tiče opsega otpusta duga na strankama je da dogovore isti, što znači da se dug može otpustiti u cijelosti, ili se može otpustiti samo glavnica bez sporednih potraživanja, ili konačno samo sporedna potraživanja (npr. kamate ili ugovorna kazna), a glavnica se i dalje duguje.

8.4. Sjedinjenje (konfuzija)

Sjedinjenje ili konfuzija je izvanredni način prestanka obveznog pravnog odnosa kada vjerovnik i dužnik postaju ista osoba.

Sjedinjenjem obveza prestaje po prirodi stvari, jer nitko ne može biti sam sebi vjerovnik i dužnik, a za valjanost sjedinjenja nisu potrebne nikakve druge pretpostavke osim činjenice sjedinjenja tražbine i duga kod jedne osobe.²¹

²¹ Gorenc, V. *et al.,op.cit.* u bilj. str.285

Do sjedinjenja među fizičkim osobama će doći u slučaju nasljeđivanja kada ostaviteljeva imovina prijeđe na nasljednika, a prethodno su jedan drugome bili vjerovnik i dužnik.

Kod pravnih osoba sjedinjenjem će prestajati obveze kod raznih statusnih promjena trgovačkih društava, poput spajanja, pripajanja i podjele. Kod takvih promjena dolazi do prelaska tražbina i obveze s jednog subjekta koji prestaje na drugog kojemu se prvi pripaja. Ako su prethodno jedan drugome nešto dugovali, odnosno potraživali, nastankom neke od statusnih promjena doći će do sjedinjenja duga u jednoj te istoj osobi pa će obveza prestati.

8.5. Nemogućnost ispunjenja (zbog okolnosti za koje dužnik ne odgovara)

Do prestanka obveznog odnosa zbog nemogućnosti ispunjenja dolazi onda kada ispunjenje obveze nakon njezinog nastanka postane objektivno nemoguće. Subjektivna nemogućnost ne utječe na prestanak obveznog odnosa.

Okolnosti koje mogu dovesti do nemogućnosti ispunjenja su različite, npr. prirodne sile (poplava, požar, potres, tsunami) ili odluke nadležnih tijela države (zabrane uvoza i izvoza određenih proizvoda).

Bez obzira koja okolnost dovodi do nemogućnosti ispunjenja bitno je da za njezin nastanak dužnik ne odgovara. Teret dokazivanja da je takva nemogućnost nastupila neovisno od utjecaja dužnika je na njemu, što znači da će se on osloboditi odgovornosti ako dokaže da je do nemogućnosti došlo zbog više sile, slučaja ili krivnje treće osobe.

Ovako opisana nemogućnost odnosi se na individualno određene stvari (npr. unikatni komad nakita izrađen za inauguraciju predsjednice države), gdje propašću takve stvari obveza prestaje, a ne stvara se ni obveza na naknadu štete.

Situacija je drugačija kod generičkih stvari (stvari određene po rodu, poput voća, vina, ulja i sl.), koje se uostalom smatraju zamjenjivim, gdje obveza ne prestaju čak i kad propadnu sve stvari koje dužnik drži kod sebe zbog okolnosti zbog kojih on ne odgovara.

8.6. Protok vremena, otkaz

Iako su obvezni odnosi po svom karakteru kratkotrajni pravni odnosi čijim se ispunjenjem ostvaruju ekonomski interesi njihovih subjekata, rok ispunjenja je čest dodatak takvim poslovima, čime se njihovo trajanje produžuje na određeno vrijeme. Istekom naznačenog roka prestaje i obvezni odnos.²²

²² Iznimke su pravni poslovi kod kojih je ugovoreno ili zakonom određeno da se poslije isteka roka obvezni odnos produljuje za neodređeno vrijeme, ako ne bude pravovremeno otkazan. (čl. 211. ZOO).

Ako trajanje obveznog odnosa nije određeno, svaka ga strana može okončati otkazom. (čl. 212. st.1. ZOO).

Postupak otkazivanja započinje dostavom otkaza drugoj strani sudskim ili izvansudskim putem. U pravilu ne postoji ograničenje u vremenu u kojem se može dati otkaz. Jedina iznimka je otkazivanje u nevrijeme. Što je nevrijeme određuje se od slučaja do slučaja, ali općenito se radi o šteti koja bi mogla nastati drugoj strani zbog toga što je obveznopravni odnos prestao.

Nakon što je otkaz dostavljen drugoj strani počinje teći otkazni rok i protekom tog roka obveznopravni odnos prestaje. Stranke najčešće sporazumno određuju duljinu trajanja otkaznog roka, ali ako to ne bi bio slučaj on će se odrediti zakonom ili običajem.

Stranke mogu ugovoriti da će njihov odnos prestati samom dostavom otkaza, bez određivanja ikakvog otkaznog roka, ali to će najčešće biti u situacijama kada druga strana neuredno ispuni svoju obvezu pa ovako opisani otkaz bude sankcija za takvo ponašanje.

8.7. Smrt

Smrt, u pravilu ne utječe na prestanak obveznopravnog odnosa, bez obzira radilo se o vjerovniku ili dužniku. Njihove obveze i potraživanja trenutkom smrti prelaze na njihove nasljednike i oni dalje odlučuju kako će se naslijeđeni obveznopravni odnos razvijati.

Međutim, ako se radi o strogo osobnim obvezama (npr. dužnik se obveže održati predavanje iz područja atomske fizike za koje je on neprikosnoveni autoritet u struci) tada smrću dužnika prestaje i obveznopravni odnos, jer nasljednik umrle osobe ne mora biti iste struke kao i njegov ostavitelj.

9. ZASTARA

Zastara je protek vremena nakon kojeg dužnik može uskratiti ispunjenje svoje obveze zbog pasivnog držanja vjerovnika od trenutka dospelosti do protoka vremena određenog zakonom.²³

Kako se zastarom gubi mogućnost prisilnog ostvarenja tražbine, zastarom će dužnik i dalje dugovati ispunjenje svoje obveze, ali ga vjerovnik neće moći prisiliti na ispunjenje legalnim sredstvima državne prisile, tj. tužbenim zahtjevom.

Smisao zastare je da s jedne strane upozori vjerovnika da bude aktivan u ostvarivanju svojih prava, jer će pasivnim držanjem (neutuženjem) izgubiti mogućnost prisilnog ostvarenja svoje tražbine.

²³ Gorenc, V. et al. ., *op.cit.* u bilj. 11, str. 295.

S druge strane, za dužnika bi bilo jako tegotno neograničeno vrijeme biti u iščekivanju hoće li ga vjerovnik pozvati na ispunjenje pa ga zakonodavac štiti nastupanjem zastare.

Zastara počinje teći prvog dana nakon dana dospelosti, a nastupa kad protekne zakonom određeno vrijeme u kojem je vjerovnik mogao zahtijevati ispunjenje obveze, a to je istek posljednjeg dana konkretnog roka zastare. (čl.214.st.2.ZOO)

O važnosti instituta zastare govori i činjenica da su odredbe o vremenu zastare prisilne naravi što znači da ih stranke međusobnim sporazumom ne mogu mijenjati.

9.1. Rokovi zastare

Rok zastare je vrijeme nakon čijeg proteka dužnik može uskratiti ispunjenje svoje obveze. Ovisno od toga iz kojeg pravnog posla nastaju obveze, različiti su i zastarni rokovi. Uobičajeni je podjela zastarnih rokova na opći i posebne.

Opći zastarni rok u hrvatskom obveznom pravu iznosi 5 godina. On se primjenjuje u svim situacijama ako ZOO ili nekim drugim (posebnim) zakonom nije propisan poseban rok.

9.1.1. Jednogodišnji rok zastare

Jednogodišnji rok zastare je najkraći posebni rok i u tom roku zastarijevaju tražbine za isporuku struje, vode, plina, čistoće, RTV pretplate, pretplata na novine, časopise i sl.

Ovako kratak rok predviđen je prvenstveno u korist dužnika, jer bi mu duži rok predstavljao dodatan teret oko čuvanja računa koji dolaze svaki mjesec, ali i da se vjerovnik (davatelj usluge) što prije naplati.

9.1.2. Trogodišnji rok zastare

U trogodišnjem roku zastarijevaju:

- otplate u obrocima, koji dospijevaju godišnje ili u kraćim razdobljima (npr. kamate ili tražbina uzdržavanja)
- međusobne tražbine iz ugovora o prometu roba i usluga te tražbine naknade za izdatke u svezi s tim ugovorima. Takvi ugovori su ugovor o kupoprodaji, špediciji, trgovinskom zastupanju, komisiji, uskladištenju i sl.
- tražbine zakupnine i najamnine, bez obzira plaćaju li se povremeno ili u ukupnom iznosu
- tražbine naknade štete iz građanskog delikta (izvanugovorni odnos) pod uvjetom da je oštećena osoba saznala i za štetnika i obujam, odnosno visinu štete.²⁴

²⁴ Ovako određen rok naziva se subjektivni rok, jer je osim (objektivne) činjenice nastanka štete potrebno saznati i identitet počinitelja takve štete (štetnika) i on iznosi kako je gore navedeno tri godine. Za istu

9.1.3. Desetogodišnji rok zastare

U roku od deset godina zastarijevaju sve tražbine koje su utvrđene pravomoćnom sudskom odlukom ili odlukom drugo nadležnog tijela javne vlasti, ili nagodbom pred sudom ili drugim nadležnim tijelom, odnosno javnobilježničkim aktom pa i one za koja zakon predviđa kraći rok zastare.

Kod ovog roka nije bitno iz kojeg je odnosa obveza nastala i koliki je zastarni rok za takvu obvezu. Ovo je ujedno i najdulji posebni rok zastare, ali obzirom na subjekte koji donose ovakve odluke i njihovog autoriteta koji uživaju u društvu, opravdano je propisan kao najdulji rok.

9.2. Zastoj zastare

Tijekom trajanja zastare ili čak i prije nego što ona počne teći mogu nastati neke okolnosti koje znatno mogu utjecati na daljnji tijek zastare. Takve okolnosti su one koje dovode do zastoja zastare i prekida zastare.

Zastoj zastare je nastup takvih okolnosti zbog koji zastara uopće ne može početi teći ili već započeta zastara zastaje sve dok te okolnosti ne otpadnu. Nakon što takve okolnosti otpadnu, zastara se nastavlja, a proteklo vrijeme uračunava u zastarni rok.

Npr. dvije osobe sklope ugovor o najmu stana i nakon nekog vremena najmoprimac prestane plaćati najamninu. Od tog trenutka počinje teći zastarni rok od tri godine. Međutim, ako te dvije osobe u međuvremenu sklope brak, zastarni rok od tri godine zastaje sve dok i ako takva okolnost otpadne. Ako te osobe nakon 6 godine razvrgnu bračnu zajednicu, zastara nastavlja teći, a prethodno vrijeme se uračunava.

Do zastoja zastare dovode sljedeći odnosi:

- između bračnih i izvanbračnih drugova dok ta zajednica postoji,
- između roditelja i djece dok traje roditeljsko pravo
- između štićenika i skrbnika
- za vrijeme mobilizacije, u slučaju neposredne ratne opasnosti ili rata za tražbine osoba na vojnoj dužnosti
- za tražbine koje imaju osobe zaposlene u tuđem kućanstvu prema poslodavcu ili članovima njegove obitelji koji zajedno s njim žive, sve dok taj odnos traje

tražbinu predviđen je i dulji, krajnji (objektivni) rok koji iznosi 5 godine. Međutim, objektivni rok počinje teći od trenutka nastanka štete bez obzira saznali li identitet počinitelja (štetnika).

9.3. Prekid zastare

Prekid zastare je nastup takvih okolnosti zbog kojih se ona prekida i teče iznova, dok se prethodno vrijeme ne uračunava.

Do prekida zastare dovode dvije radnje dvaju subjekata: priznanje duga od strane dužnika i podnošenje tužbe od strane vjerovnika.

Dužnik može priznati dug izričito, primjerice usmenom ili pisanom izjavom, ali može to učiniti i neizravno na način da plati dug, kamate ili da osiguranje.

Vjerovnik prekida zastaru podnošenjem tužbe, ali i svakom drugom radnjom poduzetom protiv dužnika pred sudom ili drugim, nadležnim tijelom radi utvrđivanja, osiguranja ili ostvarenje tražbine. (čl.241.ZOO)

Za radnju vjerovnika traži se visok stupanj formalnosti njegove radnje pa samo pozivanje dužnika da ispuni obvezu ili slanje opomene ili obavijest o nepodmirenju dugovanja nema učinke prekida zastare.

Kako bi se spriječilo da vjerovnik bezrazložnim pokretanjem parničnog ili nekog drugog postupka izazove prekid zastare i sve pravne posljedice iste, a da za to nema opravdanog razloga, zakonodavac je propisao da se u slučajevima u kojima je do prekida zastare došlo podnošenjem tužbe ili drugom vjerovnikovom radnjom poduzetom protiv dužnika pred sudom ili drugim nadležnim tijelom pa tužba kasnije bude odbačena ili odbijena, ili vjerovnik sam odustane od tužbe, smatra se da do prekida zastare nije nikad ni došlo.

10. SREDSTVA POJAČANJA UGOVORA

Sredstva pojačanja ugovora služe da bi pojačale ugovornu disciplinu među strankama i odgovorile ih od neopravdanog odustanka od ugovora. Iako se na prvi pogled čini da se njima olakšava izlazak iz obveznog odnosa, jer plaćanjem određenog iznosa stranke prestaju biti u obveznom odnosu, u stvarnosti to nije tako.

Upravo će plaćanje dodatnog iznosa izvan glavne obveze odvlačiti stranke od pomisli da na taj način okončaju svoj odnos.

Sredstva pojačanja ugovora su:

1. ugovorna kazna
2. kapara
3. odustatnina
4. založno pravo
5. pravo zadržanja

10.1. Ugovorna kazna

Ugovorna kazna je iznos novca ili druga materijalna korist koju dužnik duguje vjerovniku u slučaju:

- neispunjenja,
- neurednog ispunjenja i
- zakašnjenja u ispunjenju obveze.

Kako je strankama, nakon što su sklopili ugovor glavni cilj da isti bude i ispunjen, a svjesni mogućnosti da postoji mogućnost da dužnik na vrijeme ne ispuni, neuredno je ispuni, ili uopće ne ispuni svoju obvezu, stranke se žele zaštititi od eventualnog nastanka štete ugovaranjem ugovorne kazne.

Time je olakšana pozicija vjerovnika, jer ne mora voditi dugotrajan sudski postupak dokazivanja štete, nego samo dokazuje činjenicu neispunjenja, neurednog ispunjenja ili zakašnjenja.

Osim toga, ugovorna kazna potiče dužnika na pravovremeno i valjano ispunjenje obveze, jer mu u suprotnom prijeti plaćanje ugovorne kazne, a vjerovniku osigurava lakšu naplatu za prouzročenu štetu.

Međutim, nastanak stvarne štete ne utječe na isplatu ugovorne kazne, jer vjerovnik ima pravo na nju, ako je ugovorena, čak i kad stvarna šteta ne nastane, odnosno ima pravo na nju kad iznos ugovorne kazne premašuje iznos štete koju je vjerovnik pretrpio.

Ugovaranje ugovorne kazne stvar je sporazuma stranaka pa se tako i način njezinog određivanja prepušta strankama.

Ona može biti određena u apsolutnom iznosu (npr. u slučaju zakašnjenja, neispunjenja ili neurednog ispunjenja, dužnik je dužan isplatiti ugovornu kaznu u visini od 70 000, 00 kn.), u postotku (npr. 10% od ukupne cijene radova), za svaki dan zakašnjenja (100 kn za svaki dan zakašnjenja, ili 0.3% od ukupne cijene za svaki dan zakašnjenja).

10.1.1 Prava vjerovnika kada je ugovorena ugovorna kazna

Vjerovnikova prava na ugovornu kaznu različito su određena ovisno o tome za koji je slučaj ista ugovorena.

Kada je ugovorna kazna ugovorena za slučaj neispunjenja, vjerovnik može tražiti ili ispunjenje obveze ili ugovornu kaznu.

Ovako, alternativno postavljen zahtjev proizlazi iz same naravi stvari, jer je ugovorna kazna baš i ugovorena za neispunjenje. Npr. stranke ugovore ugovornu kaznu za slučaj neispunjenja obveze iz ugovora o kupoprodaju, konkretno predaje 100 automobila koji su predmet tog ugovora. Ako dužnik ne isporuči tih 100 automobila, vjerovnik ima pravo na ugovornu kaznu, ali samo primanje ugovorne kazne isključuje isporuku automobila.

Situacija je drugačija kada je ugovorna kazna ugovorena za zakašnjenje, odnosno neuredno ispunjenje.

Tada je dužnik dužan i ispuniti obvezu i platiti ugovornu kaznu za zakašnjenje u ispunjenju, odnosno neuredno ispunjenje. Npr. stranke ugovore ugovornu kaznu za zakašnjenje u isporuci broda. Ako dužnik ne isporuči brod u dogovorenom roku, on će plaćati ugovornu kaznu za zakašnjenje, ali će pored toga i dalje dugovati isporuku broda.

10.1.2. Obilježja ugovorne kazne

Ugovorna kazna je akcesorna u odnosu na glavnu obvezu uz koju se ugovara, a to znači da ona prati njezinu pravnu sudbinu. Npr. ako sud utvrdi da je glavna obveza iz ugovora u kojoj se nalazi odredba o ugovornoj kazni ništetna i ugovorna kazna će biti ništetna.

Za ugovornu kaznu nije propisan poseban oblik, ali mora pratiti oblik koji je propisan za ugovor iz kojeg nastaje glavna obveza.

Ugovorna kazna ne može biti ugovorena za plaćanje novčanih obveza, jer je za takve obveze predviđeno plaćanje zateznih kamata.

10.2. Kapara

Kapara je određen iznos novca ili količina drugih zamjenjivih stvari koje jedna strana daje drugoj u trenutku sklapanja ugovora kao znak da je ugovor sklopljen i kao sigurnost da će se obveza ispuniti.

Njezina je funkcija dvostruka: ona je sredstvo pojačanja ugovora, ali i dokaz da je ugovor sklopljen.

Svaki ugovor sklopljen uz davanje kapare postaje realan ugovor, što je iznimka u hrvatskom obveznom pravu. Naime, većina ugovora su konsenzualni, što znači da nastaju u trenutku suglasnosti volja ugovaratelja, a ne predajom predmeta ugovora.

Kao i kod ugovorne kazne i kapara je akcesorna što znači da prati sudbinu glavne obveze.

10.2.1 Posljedice neispunjenja ugovora uz koji je dana kapara

Posljedice neispunjenja ugovora u kojem je ugovorena kapara različito su određene prema tome koja je od stranaka odgovorna za neispunjenje ugovora.

Kada je za neispunjenje odgovorna strana koja je dala kaparu, druga strana može tražiti:

- ispunjenje (ako je još moguće), ili
- naknadu štete, a kaparu uračunati u naknadu štete ili vratiti, ili
- zadovoljiti se primljenom kaparom

Kada je za neispunjenje odgovorna strana koja je primila kaparu, druga strana može tražiti:

- ispunjenje ugovora (ako je to još moguće), ili
- naknadu štete i vraćanje kapare, ili
- tražiti vraćanje dvostruke kapare

10.3. Odustatnina

Odustatnina je određen iznos novca ili drugih zamjenjivih stvari koje jedna strana daje drugoj, ili obje međusobno kao mogućnost odustanka od ugovora.

Može se ugovoriti prilikom sklapanja ugovora kao jedna od njegovih odredbi, ili kasnije kao dodatak ugovoru. Razlozi za ugovaranje odustatnine mogu biti različiti, najčešće zbog promjena na tržištu koje mogu nastati od trenutka sklapanja ugovora do njegovog ispunjenja pa tako razlog za odustanak od ugovora može biti pronalazak puno boljeg kupca od prethodnog.

Smisao ugovaranja odustatnine je mogućnost jednostranog raskida ugovora uz davanje određenog iznosa novca ili drugih zamjenjivih stvari.

Strana koja se namjerava koristiti odustatninom dužna je dati izjavu da odustaje od ugovora i istovremeno s tim predati iznos odustatnine drugoj strani.

Pravo na odustajanje od ugovora može se iskoristiti sve dok ne protekne rok za ispunjenje obveze, ili dok strana u čiju je korist ugovorena odustatnina ne počne ispunjavati dvoje obveze iz ugovora ili primiti ispunjenje od druge strane.

Iako između odustatnine i kapare kao sredstava pojačanja ugovora ima nekih sličnosti, pogotovo zato što se kapara može ugovoriti i kao odustatnina, kako ne bi stvaralo nejasnoću, nabrojiti ćemo neke razlike.

- kapara se daje u trenutku sklapanja ugovora, a odustatnina samo obećava
- kapara se gubi ili se vraća u dvostrukom iznosu kad protekne rok za ispunjenje, a odustatnina se plaća prije nego nastupi dospelost
- kaparom ugovor postaje realan, dok odustatnine ne utječe na pretvaranje konsenzualnog u realni ugovor
- prava u vezi s kaparom može zahtijevati strana koja nije kriva za neispunjenje, dok kod odustatnine krivnja ne igra značenje za odustanak od ugovora

Sličnost između kapare i odustatnine vidljiva je u institutu kapare kao odustatnine kod kojeg se ugovaranjem i davanjem kapare ugovara mogućnost odustanka od ugovora.

Tada krivnja za neispunjenje ne utječe na korištenje prava na kaparu kao odustatnine.

Dakle, ako odustane strana koja je dala kaparu, gubi je, a ako odustane strana koja je primila kaparu, vraća je u dvostrukom iznosu

10.4. Pravo zadržanja

Pravo zadržanja je ovlaštenje vjerovnika da dužnikovu stvar, koja se nalazi u njegovim rukama, zadrži do ispunjenja tražbine te da se ako ispunjenje izostane, naplati iz njezine vrijednosti.²⁵

Pravo zadržanja ima dvojaku funkciju. Ono je prvenstveno sredstvo prisile, jer djeluje na dužnika da ispunji svoju obvezu, ako ne želi da stvar koju vjerovnik drži ne bude prodana. S druge strane, ono je sredstvo kojim se ispunjava obveza koja je osigurana pravom zadržanja.

Predmet prava zadržanja je pokretna stvar koja je u njegov posjed došla na zakonit način. Vjerovnik ima pravo koristiti se ovim sredstvom osiguranja tek po dospelosti obveze, a iznimno i prije ako je dužnik postao nesposoban za plaćanje.

Iako između prava zadržanja i založnog prava postoje neke sličnosti, oni se razlikuju u sljedećem:

- pravo zadržanja prestaje gubitkom faktične vlasti na stvari (posjed), a založno pravo ne prestaje,
- pravo zadržanja je neprenosivo, založno pravo je prenosivo
- pravo zadržanja nastaje na temelju zakona, a založno pravo nastaje u pravilu ugovorom

Način na koji dužnik može izbjeći prodaju stvari na kojoj vjerovnik ima pravo zadržanja je da vjerovniku ponudi odgovarajuće osiguranje (zadužnicu, bankarsku garanciju i sl.) njegove tražbine, u kojem slučaju mu je vjerovnik dužan vratiti njegovu stvar.

ZOO je u nekoliko situacija predvidio mogućnost korištenja pravom zadržanja, tako ugostitelj u ugovoru o ugostiteljskoj ostavi ima pravo zadržanja stvari koje je gost unio u ugostiteljski objekt do potpune naplate tražbine za smještaj i ostale usluge (čl. 742. ZOO), najmoprimac nad stvarima najmodavca koje je unio u stan (čl. 565. ZOO), izvođač radi osiguranja naplate naknade za rad i naknade za utrošeni materijal te ostalih tražbina po osnovi ugovora o djelu (čl. 618. ZOO) te trgovinski zastupnik na iznosima što ih je naplatio za nalogodavca po njegovu ovlaštenju te na svim nalogodavčevim stvarima koje je u vezi s ugovorom primio od nalogodavca ili od nekog drugog (čl. 826. ZOO)

²⁵ Klarić, P.; Vedriš, M.; *op. cit.* u bilj. 2, str 433.

10.5. Založno pravo

Založno pravo je ograničeno stvarno pravo na pojedinačno određenoj stvari ili njezinom idealnom dijelu, koje ovlašćuje svog nositelja (založnog vjerovnik) da se naplati iz njezine vrijednosti ako mu dužnik ne bi o dospelosti ispunio obvezu, a njezin svagdašnji vlasnik (založni dužnik), dužan je to trpjeti.

Za razliku od svih prije navedenih sredstava osiguranja, založno pravo je stvarno pravo i ono je regulirano odredbama Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

Predmet založnog prava je zalog, a on može biti pojedinačno određena pokretna ili nepokretna stvar koja se može unovčiti, kao i idealni dio stvari te pojedinačno određeno imovinsko pravo koje je prikladno da se vjerovnik iz njega namiri.

Založno pravo nastaje na temelju:

- ugovora
- sudske odluke
- zakona

Dobrovoljno (ugovorno) založno pravo je najčešći način nastanka založnog prava. Kako samo ime govori temelj nastanka mu je ugovor, odnosno sporazum stranaka. Takvim sporazumom obvezuje se dužnik ili čak netko treći (zalogodavac) predati vjerovniku određenu pokretnu stvar u zalog ili mu dopustiti da upiše založno pravo u zemljišne knjige kao teret na nekretnini, ili mu prenijeti neko pravo radi osiguranja tražbine.

S druge strane, vjerovnik se obvezuje primljenu stvar čuvati i nakon prestanka tražbine čijem je osiguranju služila vratiti je, ili omogućiti brisanje založnog prava iz zemljišne knjige, ili vratiti natrag pravo.

Založni ugovor je osnova stjecanja založnog prava, ali da bi se ono stvarno steklo potrebno je izvršiti dodatne radnje.

Za pokretne stvari potrebno je predmet zalog predati u posjed vjerovniku.

Npr. kao sredstvo osiguranja ugovora o zajmu između dvije fizičke osobe, dužnik sklapa založni ugovor s vjerovnikom o predaji njegovog automobila u zalog, ali učinci tog ugovora nastaju tek kada dužnik preda vjerovniku u posjed taj automobil.

Za nekretnine je potrebno izvršiti upis uknjižbe založnog prava na nekretnini kao tereta (hipoteka).

Npr. Damir je uzeo kredit za kupnju stana kod Splitske banke d.d. u iznosu od 120 000,00 eura u kunskoj protuvrijednosti i kao sredstvo osiguranja da će taj kredit biti vraćen

dopustio da Splitska banka d.d. kao vjerovnik uknjiži na tom stanu teret u iznosu od 120 000,00 eura u kunskoj protuvrijednosti.

Na pravu se dobrovoljno založno pravo stječe na različite načine ovisno o vrsti prava pa se tako na vrijednosnim papirima stječe predajom papira u posjed vjerovniku, ili založnim indosamentom, ili cesijom.

Ako se radi o nematerijaliziranim vrijednosnim papirima (npr. dionice), založno pravo se stječe upisom u upisnik koja se vodi kod Središnje depozitarne agencije (SDA)

Osim ovoga način stjecanja založnog prava na određenim pravima je upis u Upisnik sudskih i javnobilježničkih osiguranja.

Sudsko založno pravo može nastati na dva načina: kao dobrovoljno sudsko založno pravo gdje je osnova nastanka sporazum stranaka sklopljen u obliku sudskog zapisnika i kao prisilno sudsko založno pravo koje se osniva na temelju odluke suda u postupku prisilnog osiguranja tražbine.

Osnov nastanka prisilnog sudskog založnog prava je rješenje o ovrsi, a način stjecanja ovisi o tome što je predmet zaloga.

Na pokretninama se prisilno sudsko založno pravo stječe upisom u sudski pljenidbeni popis. Ako se radi o gotovom novcu, dragocjenostima i pokretninama veće vrijednosti, one se predaju u sudski polog.

Na nekretninama se prisilno sudsko založno pravo stječe uknjižbom založnog prava u zemljišnoj knjizi.

Postupak stjecanja prisilnog sudskog založnog prava na pravu ovisi o tome o kojoj se vrsti prava radi se pa tako na tražbini stječe pljenidbom dužnikove (ovršenikove) tražbine koja se smatra izvršenom dostavom rješenja o ovrsi ovršenikovom dužniku.

Npr. Ana je radnica društva Konzum d.d. i ujedno dužnik Splitske banke d.d. po osnovi ugovora o stambenom kreditu. Kako nakon nekog vremena nije mogla izvršavati svoje obveze (otplaćivati kredit) prema Splitskoj banci, banka je pokrenula ovršni postupak protiv nje i zaplijenila dio njezine plaće. Kako bi ta pljenidba bila uspješna nužno je Aninom (ovršenikovom) dužniku (Konzum d.d. je dužan isplatiti plaću) dostaviti rješenje o ovrsi u kojem mu se zabranjuje isplata plaće.

Kada se radi o materijaliziranom vrijednosnom papiru, pljenidba novčane tražbine iz tog papira vrši se oduzimanjem vrijednosnog papira od ovršenika i njegovom predajom sudu ili javnom bilježniku, a ako se radi o nematerijaliziranom vrijednosnom papiru sudsko založno pravo stječe se dostavom rješenja o ovrsi Središnjoj depozitarnoj agenciji (SDA). Na dionici koja glasi na ime založno pravo se stječe dostavom rješenja o pljenidbi dioničkom društvu.

Zakonsko založno pravo nastaje onog trenutka kada se za to ispune zakonom određene pretpostavke.

U ZOO je na više mjesta propisano zakonsko založno pravo u korist određenih subjekata. Tako najmodavac ima založno pravo na stvarima najmoprimca koje je unio u stan za dužnu najamninu i ostale tražbine iz ugovora o najmu. (čl. 565. ZOO)

Isto tako založno pravo imaju prijevoznici (čl. 692. ZOO), skladištari (čl. 750. ZOO), nalogoprimci (čl. 777. ZOO), komisionari (čl. 800. ZOO) i otpremnici - špediteri (čl. 868. ZOO).

Bez obzira na koji je način nastalo založno pravo, vjerovnik i dužnik imaju određene ovlasti i dužnosti za čitavo njegovog vrijeme trajanja. One se odnose na pravo na posjed stvari, korištenje, ubiranje plodova i čuvanje stvari.

Ako se tražbina koja je osigurana zalogom ne ispuni o dospijeću, založni vjerovnik je ovlašten ostvarivati svoje pravo na namirenje te tražbine iz vrijednosti zaloga. Iako je smisao prodaje zaloga prvenstveno namiriti vjerovnika, jer mu dužnik o dospijeću nije ispunio tražbinu, prilikom namirenja potrebno je voditi računa i o interesima dužnika.

Vjerovnik provodi prodaju putem suda, a samo iznimno izvansudskom prodajom. Eventualni višak koji ostane od prodaje dužan je vratiti dužniku, a ako iznos koji dobije od prodaje nije dostatan za namirenje tražbine, vjerovnik se može namiriti iz preostale imovine dužnika.

Založno pravo prestaje na jedan od sljedećih načina:

- propašću zaloga
- prestankom tražbine
- odreknućem založnog vjerovnika
- ovršnom prodajom zaloga

11. SKLAPANJE UGOVORA

Postupak sklapanja ugovora pretpostavlja niz radnji koje je potrebno obaviti kako bi došlo do nastanka ugovora. Neke od tih radnji poput vođenja pregovora i sklapanja predugovora nisu nužne, ali se često zbog složenosti ugovora koji se sklapaju javljaju kao čest dodatak sklapanju ugovora.

S druge strane, bez ponude i njezinog prihvata od strane ponuđenika ni u kojem slučaju ne može nastati ugovor.

11.1. Pregovori

Pregovori su međusobna razmjena podataka, stajališta i mišljenja pregovaratelja ili njihovih zastupnika o budućem obveznom ugovoru koji namjeravaju sklopiti.

Nisu nužna faza za sklapanje ugovora, nego se primjenjuju u postupku sklapanja složenijih ugovora kao kod npr. ugovora o građenju, koncesijama, investicijskim ulaganjima, konzorciju i sl.

Ponekad oni znaju biti po prirodi stvari potpuno eliminirani, jer poneki ugovori isključuju mogućnost pregovaranja o njihovim odredbama kakvi su adhezijski ugovori ili ugovori po pristupu.

Smisao pregovora je da se pregovaratelji upoznaju s potencijalnim suugovarateljem, s činjenicama u vezi s budućim ugovorom, da ispituje solventnost i planove drugog pregovaratelja.

Pregovori koji prethode sklapanju ugovora ne obvezuju te svaki od pregovaratelja, bez obzira na uloženi trud i vrijeme može prekinuti pregovore kad god hoće. Time je još jednom potvrđeno jedno od temeljnih načela obveznog prava izraženo kroz autonomiju volje stranaka, koje pregovarateljima daje slobodu sklapanja ugovora, ali i prekidanje istih u visokoj fazi.

Iznimka je predviđena u situaciji kada je koja od strana ušla u pregovore ili prekinula iste suprotno načelu savjesnosti i poštenja (npr. ako uđe u pregovore bez prave namjere da s tom stranom sklopi ugovor) te je tada odgovorna za štetu prouzročenu drugoj strani.

Dokazivanje nepostojanja namjere sklapanja ugovora u trenutku početka pregovora poprilično je teško pa će oštećeni pregovaratelj morati dokazati da npr. druga strana nije registrirana za djelatnost u koju spada ugovor o kojem se pregovaralo ili je insolventna da bi ispunila ugovor o kojem se pregovaralo.

Kako u tijeku pregovaranja pregovaratelji međusobno omogućuju pristup povjerljivim podacima i obavijestima i bez obzira je li nakon pregovora sklopljen ugovor, strana koja je dobila povjerljive obavijesti ne smije ih učiniti dostupnim trećima niti se sama njima koristiti. Kada bi to jedna strana učinila, druga bi mogla tražiti naknadu štete (ne i izmaklu dobit) ili predati sve koristi koje je tom povredom ostvarila.

Tijekom trajanja pregovora svaka strana ima nekakve troškove oko priprema za sklapanje ugovora koje snosi samostalno (npr. troškovi dopisivanja, putovanja, angažiranja stručnjaka, zastupnika i sl.), ali i zajedničke troškove (troškovi javnog bilježnika, sudske pristojbe, troškovi posrednika i sl.) koje strane snose na jednake dijelove.

11.2. Ponuda

Ponuda je prijedlog za sklapanje ugovora učinjen određenoj osobi (individualna ponuda) koji sadrži sve bitne sastojke ugovora, tako da se njegovim prihvaćanjem može sklopiti ugovor.

Iako je pravilo da se ponuda šalje točno određenoj osobi, ona se može uputiti i neodređenom broju ljudi (opća ponuda) kakvom se smatraju npr. formularni ugovori pod uvjetom da sadrži sve bitne sastojke ugovora.

Općom ponudom će se smatrati i svako isticanje robe s naznakom cijene (čl. 255. ZOO) Međutim, razno oglašavanje tiskom, lecima, elektroničkim putem ili slanje kataloga, cjenika, brošura, tarifa i sl. ne smatraju se ponudom, nego prijedlogom da se učini ponuda pod objavljenim uvjetima. U tim slučajevima nedostaje namjera da se sklopi ugovor i upravo ta namjera razlikuje ponudu od reklame.

Međutim, ako netko od osoba kojima je stigao neki od navedenih oblika oglašavanja, izrazi ponudu, pošiljatelj reklame ju je dužan prihvatiti.

Ako je ne prihvati bez opravdanog razloga, odgovara ponuditelju za štetu koju je zbog neprihvaćanja ponude pretrpio.

Npr. Diskont pića Feniks je dostavio u poštanske sandučice građana letak s vikend akcijom na određeni asortiman dalmatinskih vina po jako povoljnim cijenama. Akcija traje 3 dana, odnosno od petka do nedjelje i u tom roku se vina mogu kupiti po povoljnim cijenama. Kada bi Feniks tijekom ta tri dana povisio cijene pa one ne bi više odgovarale onima iz letka, odgovarao bi za štetu onima koji bi ih željeli kupiti po cijeni iz letka.

Svaka ponuda ima ograničeno vrijeme važenja. Naime, ne može se očekivati od nekoga da čeka odgovor na ponudu nekoliko godina, pod uvjetima objavljenim u toj ponudi.

Stoga je ponuditelj vezan ponudom do isteka roka koji je u njoj naznačio.

Kada je ponuda učinjena odsutnoj osobi i u njoj nije određen rok za prihvati, ponuditelj je vezan tom ponudom, odnosno ponuda obvezuje za ono vrijeme koje je redovito potrebno da ponuda stigne ponudniku, da je on razmotri, o njoj odluči i da odgovor o prihvaćanju stigne ponuditelju. U praksi je taj rok obično osam dana.

Ponuditelj može ponudu opozvati svoju ponudu, ali to mora učiniti prije nego je ponuda stigla ponudniku ili najkasnije istodobno sa stizanjem ponude ponudniku. To će najčešće biti na način da za opoziv koristi brže sredstvo slanja od onoga kojim je poslao ponudu.

Npr. ponudu pošalje poštom, a potom faksom ili elektroničkom poštom pošalje opoziv te iste ponude.

11.3. Prihvat

Prihvat ponude je pozitivno očitovanje volje one strane (ponuđenika) kojoj je ponuda poslana. Ponuda je prihvaćena kada ponuditelj primi izjavu ponuđenika da prihvaća ponudu.

Za razliku od ponude koja se nikada ne može učiniti konkludentnom radnjom, prihvat može npr. na način da ponuđenik plati cijenu za ponuđenu stvar, bez da prethodno izričito izjavi prihvaćanje ponude.

Međutim, potpuno pasivno držanje ponuđenika (šutnja) ne dovodi do prihvata ponude. Od tog pravila ipak su stvorene iznimke pa se tako šutnja smatra prihvatom u sljedećim situacijama:

- ako ponuđenik stoji u stalnoj poslovnoj vezi s ponuditeljem glede određene robe (smatra se da je ponuđenik prihvatio ponudu ako je nije odmah ili u otvorenom roku odbio, što znači da je ugovor sklopljen kada ponuda stigne ponuđeniku)
- ako se osoba obvezala izvršavati tuđe naloge ili joj to spada u poslovnu djelatnost (špediter, odvjetnik, posrednik itd.)
- kod kupnje na pokus, prešutne obnove nekih ugovora poput najma ili zakupa

Kao i ponuda i prihvat ponude se može povući pa na taj način izbjeći nastanak ugovora, ali prihvat je opozvan samo ako ponuditelj primi izjavu o povlačenju prije izjave o prihvatu ili najkasnije istodobno s njom. O načinu na koji će to obaviti, rekli smo kod opoziva ponude pa i ovdje vrijedi isto.

Postoje dvije situacije kod prihvata ponude koje mogu izazvati nesporazum oko toga je li ponuda prihvaćena ili ne. U obje situacije nije riječ o prihvat nego o postavljanju nove ponude (kontra-ponuda).

Prva situacija je prihvat ponude s prijedlogom da se izmjeni koji se smatra novom ponudom.

Npr. Auto kuća Tomić je poslala ponudu određenoj osobi u kojoj prodaje automobil marke BMW za iznos od 212 000,00 kn. Osoba kojoj je ponuda poslana (ponuđenik) u prihvatu navodi da prihvaća ponuđeni automobil za 200 000,00 kn.

Kako je vidljivo iz primjera ponuda je izmijenjena u dijelu koji se odnosi na cijenu proizvoda, što znači da ona nije prihvaćena, nego je ponuđenik poslao novu ponudu svom prijašnjem ponuditelju (Auto kući Tomić) pa bi ugovor nastao tek kada bi novi ponuđenik (Auto kuća Tomić) prodala automobil po novim uvjetima (za cijenu od 200 000, 00 kn)

Druga situacija je zakašnjeli prihvrat ponude koji se također smatra novom ponudom.

Npr. Auto kuća Tomić je poslala ponudu određenoj osobi u kojoj prodaje automobil marke BMW za iznos od 212 000,00 kn. Rok važenja ponude je do 1.3.2015. godine. Osoba kojoj je ponuda poslana (ponuđenik) u prihvatu navodi da prihvaća ponuđeni automobil za 212 000,00 kn, ali prekorači rok važenja ponude pa prihvrat pošalje 15.4.2015. godine.

Kako je ponuditelj ponudom u kojoj je određen rok za njezin prihvrat vezan samo do proteka roka, nakon toga više ne postoji obveza ponuditelja, niti ovlast ponuđenika prihvatiti ponudu. Ovo vremensko ograničenje u važenju ponude je sasvim opravdano, jer bi ponuditelju mogle nastupiti štetne posljedice kada bi postojala obveza iz ponude na neograničeno vrijeme.

11.4. Trenutak sklapanja ugovora

Trenutak sklapanja ugovora je trenutak kada ponuditelj primi izjavu ponuđenika da prihvaća ponudu. Taj trenutak je važan, jer od tada nastaju obveze za stranke. One ne mogu odustati od ugovora bez posljedica, od tog trenutka počinju teći razni rokovi poput roka isporuke, ili rokovi za pribavljanje raznih dozvola nadležnih tijela, u slučaju naknadnog spora važe propisi koji su bili na snazi u tom trenutku, a ne u trenutku pokretanja parnice itd.

Sami trenutak prihvata ponude razlikuje se s obzirom sklapanja li se ugovor

- među nazočnim osobama
- među odsutnima
- pristupanjem (adhezijom) i radi li se o
- obveznom sklapanju ugovora

Sklapanje ugovora među nazočnima pretpostavlja neposredno pregovaranje među strankama, točnije da na izjavu ponuditelja ponuđenik neposredno da protuizjavu.

To će biti onda ako se stranke nalaze jedna naspram drugoj i razgovaraju, ali i onda kada pregovaraju telefonski ili neposrednom radiovezom, ili elektroničkim putem neposredno npr. preko Skype.

U ovoj situaciji ugovor je sklopljen u trenutku kada ponuđenik prihvati ponudu, osim ako je ponuditelj ostavio rok za prihvrat, kad ponuđenik može prihvatiti ponudu do isteka tog roka.

Kod sklapanja ugovora među nenazočnim osobama (putem pisma, telefaksa) ugovor je sklopljen kad ponuditelj primi izjavu ponuđenika o prihvaćanju ponude.

Adhezijski ugovori su unaprijed pripremljeni formulari koji sadrže poslovne uvjete ponuditelja, a koji se upućuju neodređenom broju osoba.²⁶

Adhezijski ugovor je sklopljen prihvatom ponude, samo što se ponuda ne dostavlja svakom pojedinom ugovaratelju, nego neodređenom broju ljudi.

Obvezno sklapanje ugovora iznimka je od načela autonomije volje stranaka odnosno slobode sklapanja ugovora. Suprotno tome načelu, ovdje je jedna ili čak obje strane dužne sklopiti određene ugovore.

To će biti čest slučaj kod raznih komunalnih usluga poput: vodovoda i odvodnje, isporuke struje, plina, odvoz smeća i sl.

Osim njih, to mogu biti i neki ugovori poput ugovora o prijevozu pa je tako prijevoznik na određenoj liniji dužan primiti na prijevoz svaku osobu i svaku stvar koje udovoljavaju općim uvjetima (čl. 662. st. 2. ZOO), ili ugovora o osiguranju, kada je osiguratelj dužan osigurati vlasnika vozila od odgovornosti za štetu počinjenu trećim osobama u prometu.

11.5. Mjesto sklapanja ugovora

Mjesto sklapanja ugovora ima veliko značenje gleda određivanja mjesne nadležnosti suda u slučaju spora, čak i glede primjene prava određene država²⁷

Ovisno o tome je li ugovor sklopan među nazočnim, ili nenazočnim osobama, različito je i mjesto gdje je isti sklopljen.

Tako je mjesto sklapanja ugovora među nazočnim osobama mjesto u kojem su se nalazile stranke u trenutku kad je ugovor sklopljen.

S druge strane, ako je ugovor sklopljen među nenazočnim, mjesto sklapanja se smatra ono gdje je ponuditelj imao sjedište/prebivalište u trenutku kad je dao ponudu.

11.6. Predugovor

Predugovor je ugovor koji sadrži obvezu na sklapanje novog, glavnog ugovora. On je ugovor o po svemu isti kao i svaki drugi ugovor, samo što mu obveza glasi na sklapanje drugog ugovora, a ne na npr. predaju neke stvari, isporuku usluge, izrada nekog predmeta i sl.

Razlozi zbog kojih se sklapaju predugovori su različiti, npr. kada je stambena zgrada još u izgradnji, a stranke ne želeći da im se prodaju stanovi, sklope predugovor o kupoprodaji stana.

²⁶ O adhezijskim ugovorima kao dijelu formularnog prava vidi infra 4..2.3.

²⁷ Određivanjem mjerodavnog prava u slučaju spora bave se odredbe posebne grane prava - Međunarodnog privatnog prava

Da bi predugovor obvezivao mora zadovoljiti minimum kriterija, a to su bitni sastojci ugovora. Ne traži se poseban oblik, osim ako se za sklapanje glavnog ugovora kojemu predugovor prethodi traži poseban oblik. Tada predugovor mora slijediti oblik glavnog ugovora (paritet oblika).

Stranke su dužne ispuniti obvezu iz glavnog ugovora (sklopiti glavni ugovor), osim ako su se okolnosti od trenutka sklapanja predugovora pa do trenutka sklapanja glavnog ugovora toliko promijenile da predugovor ne bi bio ni sklopljen da su te okolnosti postojale u to vrijeme.

Sklapanje glavnog ugovora može se zahtijevati najkasnije u roku od 6 mjeseci od isteka roka predviđenog za sklapanje, a ako taj rok nije predviđen, onda od dana kada je prema naravi posla i okolnostima trebao biti sklopljen.

12. RASKID UGOVORA

Raskid ugovora je prestanak valjanog ugovora koji još nije ispunjen ili je samo djelomično ispunjen.²⁸

Inicijativu za raskid mogu dati jedna ili obje stranke, ali se on može dogoditi i ispunjenjem zakonom određenih pretpostavki.

Uobičajeno je slučajeve raskida dijeliti na raskid ugovora na temelju stranačke volje i na temelju zakona.

12.1. Raskid na osnovi stranačke volje

Raskid na osnovi stranačke volje može biti sporazuman, ili jednostrani raskid.

12.1.1. Sporazumni raskid

Sporazumni raskid je očitovanje volje stranaka usmjereno k prestanku ugovornog odnosa, na način da stranke odustaju od postojećeg, valjanog ugovora prije njegova ispunjenja.

Sporazumni raskid je rezultat načela autonomije stranaka pa obzirom da su ovlaštene na sklapanje ugovora treba im dozvoliti da isti mogu i raskinuti.

On je i najlakši način raskida ugovora, jer u svemu postoji suglasnost stranaka koja ne bi trebalo dovesti do nikakvog spora među njima.

²⁸ Klarić, P.; Vedriš, M.; *op. cit* u bilj. 2, str. 477.

Pravne posljedice ovakvog raskida su da se stranke oslobađaju dosadašnjih obveza u obujmu kako su utanačile u sporazumu.

12.1.2. Jednostrani raskid

Jednostrani raskid na temelju ugovora je ovlaštenje jedne strane da raskine ugovor na temelju odredbe iz ugovora koji se raskida. Dakle, stranke već sklapanjem ugovora zajednički predviđaju u kojim će situacijama dozvoliti drugoj strana da raskine ugovor. One su slobodne u izboru razloga raskida, ali najčešće će se tu raditi o opetovanom kršenju određenih ugovornih odredbi, ili neispunjenju važnije odredbe i sl.

12.2. Raskid na osnovi zakona

Raskid na osnovi zakona dovodi do raskida ili na način da ovlašćuje stranku da jednostranom izjavom volje raskine ugovor zbog zakonom točno određenih pretpostavki, ili da se ugovor raskida po samom zakonu bez dodatnih očitovanja volje stranaka.

12.2.1. Raskid zbog neispunjenja

Raskid zbog neispunjenja je vrsta raskida gdje vjerovnik raskida ugovor, ako mu dužnik ne bi o dospelosti ispunio obvezu. Pretpostavka raskida je ostavljanje naknadnog primjerenog roka dužniku.

Ako dužnik ni nakon proteka naknadnog primjerenog roka ne ispunji svoju obvezu, ugovor se raskida po samom zakonu.

Vjerovnik može raskinutu ugovor i bez ostavljanja naknadnog primjerenog roka, a može to učiniti i prije same dospelosti.

U prvom slučaju to čini ako iz ponašanja dužnika proizlazi da neće ispuniti obvezu ni u naknadnom primjerenom roku, a u drugom kada je i prije isteka roka očito da jedna strana neće ispuniti svoju obvezu. (npr. trgovačko društvo prije nastupa roka ispunjenja obveze padne u stečaj, a imovina iz stečajne mase nije dostatna za podmirenje duga)

12.2.2. Raskid zbog promijenjenih okolnosti

Raskid zbog promijenjenih okolnosti je vrsta raskida kod kojeg zakonodavac daje pravo jednoj ugovornoj strani da ako su se nakon sklapanja ugovora dogodile neke izvanredne okolnosti zbog kojih je ispunjenje obveze postalo pretjerano otežano ili bi stranci nanijelo pretjerano veliki gubitak ta strana zahtijeva ili izmjenu ili raskid ugovora.

Iako je načelno proklamirano pridržavanje ugovorne discipline i ispunjavanje ugovora u svemu kako je među strankama dogovoreno, u nekim situacijama se ipak dopušta

odstupanje od toga, jer bi drugoj strani strogim pridržavanjem ugovornih odredbi bila nanescena pretjerana šteta.

Stoga se dopušta raskid zbog promijenjenih okolnosti, ali jako restriktivno, jer je stranka koja se poziva na ovakav raskid ipak dužna prilikom sklapanja ugovora pretpostaviti da bi se kroz razdoblje trajanja ugovora neke promjene mogle dogoditi.

Bez obzira što je ovakav raskid dopušten, zakonodavac ipak štiti održavanje ugovora na snazi pa do raskida ne dolazi kad druga strana ponudi ili pristane da se odredbe ugovora pravično izmijene.

12.2.3. Raskid ex lege (po samom zakonu)

Raskid ex lege (po samom zakonu) je vrsta raskida koji nastaje ostvarenjem pretpostavki predviđenih zakonom bez potrebe da ugovorna strana da izjavu o raskidu.

Najpoznatiji primjer raskida ugovora po zakonu je onaj kod tzv. ugovora s fiksnim rokovima.

Fiksni rokovi su tako određeni rokovi protekom kojih stranke više nemaju interesa za ispunjenje. Određuju ih stranke svojom voljom ili one proizlaze iz prirode pravnog posla. Klauzule koje pomažu da razlikujemo fiksni od običnog raka su npr. krajnji rok isporuke je 15.4.2015. ili rok isporuke u razdoblju od 10.-15.4.2015.

S druge strane, ponekad iz prirode pravnog posla proizlazi da je ugovoren fiksni rok, npr. isporuka božićnog drvca nema smisla ako bude isporučena nakon Božića, jer nakon tog roka neće više biti interesa za njegovu kupnju.

Svakako, kada je ugovoren fiksni rok, dužnik ne pada u zakašnjenje već po proteku roka za ispunjenje ugovor se raskida po samom zakonu.

Iznimno vjerovnik će moći održati ugovor na snazi, ako nakon isteka fiksnog roka, bez odgađanja obavijesti dužnika da zahtijeva ispunjenje ugovora.

12.3. Posljedice raskida ugovora

Glavna posljedica raskida ugovora je oslobađanje stranaka od ispunjenja prethodno preuzetih obveza. To je i opravdano, jer više ne postoji pravni temelj kojih bi stranka bile obveze na ispunjenje.

Osim oslobađanja od ispunjenja obveze posljedica raskida je i povrat onoga što je jedna ili obje strane dale na ime makar i djelomičnog ispunjenja.

Pravilo je tzv. naturalna restitucija, odnosno vraćanje onog što je na ime ispunjenja prethodno dano, ali ponekad to neće biti moguće, jer je objekt davanja potrošen, ili se po prirodi stvari ne može vratiti. (npr. cement je ugrađen u zid kuće).

U takvim situacijama vraća se novčana vrijednost danog.

Ako su stranke imale kakve koristi od djelomičnog ispunjenja na temelju raskinutog ugovora, dužan je te koristi vratiti. (npr. za korištenje novca, stranka je dužna vratiti i kamate)

PRILOZI

1. Primjeri ugovora o ustupu tražbine (cesiji)

Između		
_____	, kojeg zastupa _____, dalje; ustupitelj	
i		
_____	, kojeg zastupa _____, dalje; primatelj	
i		
_____	, kojeg zastupa _____, dalje; dužnik	
zaključen je dana _____ u _____ sljedeći		
UGOVOR O USTUPU TRAŽBINE (CESIJI)		
Članak 1.		
Ugovorne strane suglasno utvrđuju da ustupitelj ima prema dužniku tražbinu na temelju _____ u svoti od _____.		
Članak 2.		
Dužnik u cijelosti priznaje da je tražbina opisana u čl. 1 ovog ugovora osnovana. (moguće je dodati i "te se obvezuje predmetnu svotu isplatiti do ____")		
Članak 3.		
Ovim ugovorom ustupitelj ustupa primatelju radi ispunjenja cjelokupnu svoju tražbinu opisanu u čl. 1 ovog ugovora koje ima prema dužniku, tako da danom sklapanja ovog ugovora ustupitelj postaje novi vjerovnik opisane tražbine, a obveze cedenta prema cesionaru gase se tek kad ovaj naplati ustupljenu tražbinu. Ustupitelj jamči primatelju postojanje i naplatu ustupljene tražbine. Isplatom tražbine primatelju prestaju obveze dužnika i prema ustupitelju.		
Ili		
Ovim ugovorom ustupitelj ustupa primatelju umjesto isplate cjelokupnu svoju tražbinu opisanu u čl. 1. ovog ugovora koje ima prema dužniku, tako da danom sklapanja ovog ugovora primatelj postaje novi vjerovnik opisane tražbine, a obveze ustupitelja prema primatelju se gase do svote ustupljene tražbine. Ustupitelj jamči primatelju postojanje ustupljene tražbine.		
Članak 4.		
Ustupitelj i primatelj suglasno utvrđuju da način opisan u čl.3 Ugovora prestaje i tražbina koju ustupitelj ima prema primatelju u svoti _____, a na temelju _____.		
Članak 5.		
Stranke su suglasne da će svaki možebitni spor u vezi s primjenom Ugovora rješavati u duhu uzajamnog razumijevanja i suradnje, a u slučaju nemogućnosti rješavanja priznaje se nadležnost suda u _____.		
Članak 6.		
Ugovorne strane su zajednički pročitale ovaj ugovor te svaki primjerak, u znak potvrde svih unesenih navoda i prihvaćanja svih odredaba, vlastoručno potpisuju. Ugovor je sačinjen je u tri istovjetna primjerka od kojih svakoj ugovornoj strani pripada po jedan primjerak.		
USTUPITELJ	PRIMATELJ	DUŽNIK
_____	_____	_____

.....iz.....kao ustupitelj-cedent (u daljnjem tekstu Ustupitelj)
i

.....iz.....kao primatelj-cesionar (u daljnjem tekstu Primatelj)
sklapaju sljedeći

UGOVOR O USTUPANJU TRAZBINE

Članak 1.

(1) Ovim ugovorom Ustupitelj ustupa Primatelju svoju tražbinu koju temeljem Ugovora o zajmu br. ____ od __ __ __ godine ima prema svom Dužniku (Cesusu) _____ iz _____, OIB: _____ u svoti od _____ kn, a koja tražbina dospijeva na naplatu u cijelosti dana _____ godine.

(2) Ustupanjem potraživanja iz st. 1. ovog čl. na Primatelja osim glavnice prelaze i sva sporedna prava iz ustupljene tražbine (kamate, prava iz ugovora s jamcem i dr.) te primatelj ima jednaka prava prema Dužniku kao što ih je do ustupanja imao Ustupatelj.

Članak 2.

Ustupitelj se obvezuje odmah po potpisivanju ovog Ugovora obavijestiti (notificirati) dužnika o ustupanju tražbine Primatelju te mu dostaviti sve bitne podatke o Primatelju.

Članak 3.

(1) Stranke ovog Ugovora suglasno utvrđuju kako je Primatelj danom sklapanja ovog Ugovora Ustupitelju isplatio vrijednost ustupljenog potraživanja iz čl. 1. st. 1. ovog Ugovora umanjenu za 15%, odnosno svotu od _____ kn.

(2) Potpisom ovog ugovora Ustupitelj potvrđuje primitak svote iz prethodnog stavka ovog članka.

Članak 4.

(1) Ustupitelj se obvezuje najkasnije u roku od _____ dana od sklapanja ovog Ugovora Primatelju predati sve isprave koje dokazuju postojanje i visinu tražbine iz čl. 1 ovog Ugovora, kao i sve instrumente osiguranja te druge isprave potrebne za naplatu predmetne tražbine koje posjeduje.

(2) Ustupitelj je odgovoran Primatelju za postojanje (veritet) predmetne tražbine.

(3) Ustupatelj je odgovoran Primatelju za naplativost (bonitet) predmetne tražbine koja se ovim Ugovorom Ustupa do svote koju je od Primatelja primio (čl. 3. ovog Ugovora).

Članak 5.

Za rješavanje možebitnih sporova po ovom Ugovoru stranke ugovaraju mjesnu nadležnost suda u

U.....,..... godine.

USTUPITELJ:

PRIMATELJ:

.....

.....

.....iz.....kao ustupitelj tražbine-cedent (u daljnjem tekstu: Cedent)
i
.....iz.....kao primatelj tražbine-cesionar (u daljnjem tekstu: Cesionar)
te
.....iz.....kao dužnik-cesus (u daljnjem tekstu: Cesus)
(opcija –cesus načelno nije potpisnik ugovora o ustupu)
sklopili su

UGOVOR O USTUPANJU TRAZBINE UMJESTO ISPUNJENJA

Članak 1.

(1) Cedent ima obvezu prema Cesionaru s naslova NAKNADE ŠTETE prema pravomoćnoj presudi Općinskog suda u, broj P-.....od godine, u svoti od kn, koja obveza dopijeva na naplatu danagodine.
(2)Cedent ima tražbinu prema Cesusu na temelju UGOVORA O ISPORUCI ROBE od godine, u svoti odkn, koji dug dospijeva na naplatu danagodine.

Članak 2.

(1) Ovim ugovorom Ceden umejsto ispunjena svoje obveze iz st. 1 čl. 1 ovog Ugovora ustupa Cesionaru svoju tražbinu iz čl. 1 st. 2 ovog Ugovora u svoti odkn, koje ustupanje Cesionar prihvaća.
(2) Cedent jamči Cesionaru da tražbina iz čl. 1 st.2 ovog Ugovora koja je predmet ustupanja od dana sklapanja ovog Ugovora Cedentu nije ispunjena te stoga odgovara za njezino postojanje, kao i za naplativost glavnice i sporednih prava.

Članak 3.

Tražbina Cesionara prema Cedentu navedena u čl. 1 st. 1. ovog Ugovora gasi se ustupanjem iz ovog Ugovora, odnosno trenutkom potpisa ovog Ugovora od strane Cedenta i Cesionara.

Članak 4.

Prilikom potpisa ovog Ugovora Cedent predaje Cesionaru primjerak Ugovora o isporuci robe odgodine (iz čl.1 st. 2. ovog Ugovora), a iz kojeg proistječe tražbina koja se ovim Ugovorom ustupa (po potrebi i druge isprave).

Članak 5.

(1) Cesionar se obvezuje Cedentu predati sve što je od Cesusu primio preko svote iz čl. 1 st. 1 ovog Ugovora (sve što premašuje svotu koju Ceden duguje Cesionaru).
(2) Cesionar će obvezu iz prethodnog stavka ovog člana izvršiti najkasnije u roku oddana od izvršene uplate od strane Cesusu.

Članak 6.

(kao opcija)

Cesus svojim potisom na ovom Ugovoru potvrđuje da je obaviješten o ustupanju, koje je predmet ovog ugovora, odnosno izjavljuje kako je upoznat s činjenicom da je od dana potpisa ovog Ugovora svoju obvezu iz čl. 1. st. 2. ovog Ugovora dužan ispuniti Cesionaru, a ne više Cedentu.

Članak 7.

Troškove u vezi sa sklapanjem i ovjerom ovog Ugovora snosi Cedent.

U.....,.....godine.

CEDENT

CESIONAR

CESUS

(opcija)

.....

.....

.....

1.....iz.....kao Primatelj (Cesionar)
i
2.....iz.....kao Ustupitelj (Cedent),
sklapaju sljedeći

UGOVOR O USTUPANJU TRAŽBINE RADI ISPUNJENJA

Članak 1.

(1) Ustupitelj kao Primateljev dužnik, na osnovi obveze povrata zajma koja proizlazi iz Ugovora o zajmu br. ___ od ___ godine u iznosu od ___ kn, ima obvezu prema Primatelju kao vjerovniku, koja obveza dospijeva na dan _____ godine.

(2) Ustupitelj istovremeno kao vjerovnik ima tražbinu prema svome dužniku (Cesusu)..... iz..... s naslova Ugovora o kupoprodaji automobila br.....odgodine, u iznosu od kn, koja tražbina dopijeva na dan.....godine.

Članak 2.

(1) Ovim ugovorom Ustupitelj, radi ispunjenja (plaćanja) svoje obveze iz st. 1 čl.1 ovog Ugovora, ustupa Primatelju dio svoje tražbine koju ima prema svome dužniku (Cesusu) iz čl. 1. st. 2 ovog ugovora, u iznosu odkn, koje ustupanje Primatelj prihvaća.

(2) Ustupitelj jamči Primatelju da tražbina iz čl. 1. st. 2. ovog Ugovora koja je predmet ustupanja do dana sklapanja ovog Ugovora nije ispunjena te stoga odgovara za njezino postojanje, kao i za naplativost glavnice i sporednih prava do iznosa od..... kn.

Članak 3.

Tražbina Primatelja prema Ustupitelju iz čl. 1. st. 1. ovog Ugovora gasi se tek u trenutku kada primatelj naplati ustupljenu tražbinu od dužnika.

Članak 4.

Ustupitelj se obvezuje odmah po sklapanju ovog Ugovora obavijestiti svog dužnika-Cesusa (iz čl.1. st. 2 ovog Ugovora) o ustupanju svoje tražbine sukladno ovom ugovoru.

Članak 5.

Prilikom potpisa ovog Ugovora Ustupitelj predaje Primatelju ovjereni Ugovor o kupoprodaji automobila iz čl. 1 st. 2 ovog Ugovora, kojim dokazuje postojanje ustupljene tražbine (a po potrebi i druge isprave).

Članak 6.

Troškove u vezi sa sklapanjem i ovjerom ovog Ugovora snosi Ustupitelj.

Članak 7.

(1) Ugovorne strane su suglasne da će možebitne sporove iz ovog Ugovora rješavati sporazumno, a u slučaju spora nadležan je stvarno nadležni sud u

(2) U znak prihvata prava i obveza iz ovog Ugovora, ugovorne strane ga vlastoručno potpisuju.

U.....,.....godine.

USTUPITELJ:

.....

PRIMATELJ:

.....

.....iz.....kao Primatelja (cesionar)
i
.....iz.....kao Ustupitelja (cedent),
sklapaju sljedeći

UGOVOR O USTUPU TRAŽBINE RADI OSIGURANJA

Članak 1.

- (1) Ustupitelj kao dužnik ima prema Primatelju kao vjerovniku obveze povrata zajma u iznosu odkn, koja obveza dospijeva dana.....godina.
- (2) Ustupitelj kao vjerovnik ima tražbinu prema trećoj osobi (cesus).....iz.....u iznosu odkn s naslova duga za zakupninu, prema pravomoćnoj presudi Općinskog suda u, broj: P-.....od.....godine, prema kojoj presudi navedeni iznos dospijeva na naplatu dana.....godinu.

Članak 2.

- (1) Ovim Ugovorom Ustupitelj radi osiguranja svoje obveze iz st. 1. čl.1. ovog Ugovora ustupa Primatelju dio svoje tražbine koju ima prema trećoj osobi iz st. 2 čl.1 ovog Ugovora (Cususu) u iznosu odkn, koje ustupanje Primatelj prihvaća.
- (2) Ustupitelj jamči Primatelju da tražbinu iz st. 1 ovog članka koja je predmet ustupanja radi osiguranja do dana sklapanja ovog ugovora nije ispunjena te stoga odgovara za njezino postojanje, kao i za naplativost glavnice i sponednih prava, ali samo do iznosa odkn.

Članaka 3.

- (1) Ustupanjem iz ovog ugovora tražbina Primatelja prema Ustupitelju se ne gasi.
- (2) Primatelj ima ovlast naplatiti cijelu tražbinu Ustupitelja koja je navedena u st. 2. sčl.1. ovog Ugovora od Ustupiteljevog dužnika (Cesusa), te se naplatiti iz ustupljene mu tražbine za svoje tražbine navedenu u st. 1. čl.1 ovog Ugovora, zadržavanjem dijela naplaćene tražbine ustupitelja koji dio je potreban za namirenje njegove cijele tražbine, dok se višak obvezuje odmah isplatiti ustupitelju.
- (3) Naplatom i zadržavanjem dijela tražbine Ustupitelja gasi se tražbina Primatelja prema Ustupitelju u cijelosti.
- (4) U naplati Ustupiteljeve tražbine i naplati svoje tražbine, Ustupitelj se dužan brinuti pažnjom dobrog domaćina.
- (5) Prilikom potpisivanja ovog Ugovora Ustupitelj predaju Primatelju ovjerovljenu presliku pravomoćne presude Općinskog suda u.....,broj P-.....od.....

Članak 4.

- (1) Ustupitelj se obvezuje odmah po sklapanju ovog ugovora obavijestiti treću osobu (Cesusa).....o ustupanju svoje tražbine sukladno ovom ugovoru.
- (2) U znak prihvata prava i obveza iz ovog ugovora, ugovorne strane ga vlastoručno potpisuju.
- (3) Za rješavanje možebitnih sporova po ovom Ugovoru stranke ugovaraju mjesnu nadležnost suda u

U.....,..... godine

USTUPITELJ:

PRIMATELJ:

.....

.....

2. Primjeri ugovora o subrogaciji

A d.o.o. Zagreb, Ul. Cvjetna br. 1., kojeg zastupa direktor g.Marko Marković (u daljnjem tekstu: Ispunitelj)

i

B d.o.o. Zagreb, Ul. Cvjetna br. 2., kojeg zastupa direktor g.Ivo Ivić (u daljnjem tekstu: Vjerovnik) zaključuju 30.travnja 2010.g. sljedeći

UGOVOR O SUBROGACIJI TRAŽBINE

Članak 1.

Ugovorne strane suglasno utvrđuju da društvo C d.o.o., Zagreb, Ul.Cvjetna br. 3., (u daljnjem tekstu: Dužnik) duguje Vjerovniku iznos od 100.000 kn (slovima:sto tisuća kuna) temeljem fakture Vjerovnika br. 123/10 od 03.03.2010.g. (u daljnjem tekstu: Tražbina)

Članak 2.

Ugovorne strane ugovaraju da će u slučaju da Ispunitelj ispuni Tražbinu Vjerovnika iz čl. 1. ovog ugovora, ona prijeći na Ispunitelja u dijelu u kojem je ispunjena.

Ispunjena će Tražbina prijeći na Ispunitelja u trenutku ispunjenja.

Članak 3.

Zajedno s Tražbinom, na Ispunitelja prelaze i sva sporedna prava kojima je osigurano njezino ispunjenje. Ugovorne strane sporazumno utvrđuju da je Tražbina osiguranja sljedećim sporednim pravima:

-založno pravo na osobnom automobilu reg.oznake ZG-123A

Odmah po prijelazu Tražbine na ispunitelja Vjerovnik će mu predati sva sredstva kojima se Tražbina dokazuje ili osigurava.

Članak 4.

Vjerovnik odgovara Ispunitelju za postojanje Tražbine (veritet) u trenutku ispunjenja.

Članak 5.

Ispunitelj ovim Ugovorom ne preuzima obvezu plaćanja Vjerovniku.

Ugovorne strane izričito izjavljuju da se ovaj Ugovor neće tumačiti niti kao pristupanje dugu niti kao cesija.

Članak 6.

U slučaju spora ugovara se nadležnost Trgovačkog suda u Zagrebu.

Ovaj je Ugovor sastavljen u dva primjerka, od kojih svaka Ugovorna strana zadržava po jedan potpisani primjerak.

Ovaj Ugovor stupa na snagu danom obostranog potpisa.

A d.o.o .Zagreb
direktor
Marko Marković

B d.o.o.
direktor
Ivo Ivić

A d.o.o. Zagreb, Ul. Cvjetna br. 1., kojeg zastupa direktor g.Marko Marković (u daljnjem tekstu: Ispunitelj)

i

B d.o.o. Zagreb, Ul. Cvjetna br. 2., kojeg zastupa direktor g.Ivo Ivić (u daljnjem tekstu: Vjerovnik)

zaključuju 30.travnja 2010.g. sljedeći

UGOVOR O SUBROGACIJI TRAŽBINE

Članak 1.

Ugovorne strane suglasno utvrđuju da Dužnik duguje društvu C d.o.o., Zagreb, Ul.Cvjetna br. 3. (u daljnjem tekstu: Vjerovnik) iznos od 100.000 kn (slovima:sto tisuća kuna) temeljem fakture Vjerovnika br. 123/10 od 03.03.2010.g. (u daljnjem tekstu: Tražbina)

Članak 2.

Ugovorne strane ugovaraju da će u slučaju da Ispunitelj ispuni Tražbinu Vjerovnika iz čl. 1. ovog ugovora, ona prijeći na Ispunitelja u dijelu u kojem je ispunjena.

Ispunjena će Tražbina prijeći na Ispunitelja u trenutku ispunjenja.

Članak 3.

Zajedno s Tražbinom, na Ispunitelja prelaze i sva sporedna prava kojima je osigurano njezino ispunjenje. Ugovorne strane sporazumno utvrđuju da je Tražbina osiguranja sljedećim sporednim pravima:

-založno pravo na osobnom automobilu reg.oznake ZG-123A

Članak 4

Ispunitelj ovim Ugovorom ne preuzima obvezu plaćanja Vjerovniku.

Ugovorne strane izričito izjavljuju da se ovaj Ugovor neće tumačiti niti kao pristupanje dugu ili preuzimanja ispunjenja.

Članak 5.

U slučaju spora ugovara se nadležnost Trgovačkog suda u Zagrebu.

Ovaj je Ugovor sastavljen u dva primjerka, od kojih svaka Ugovorna strana zadržava po jedan potpisani primjerak.

Ovaj Ugovor stupa na snagu danom obostranog potpisa.

A d.o.o .Zagreb
direktor
Marko Marković

B d.o.o.
direktor
Ivo Ivić

3. Primjeri ugovora o preuzimanju duga

Vjerovnik: "TIK" d.d. (OIB:36987555221), Split, Obala 27, zastupan po direktorici Janici Vuk
Dužnik: "Razvor" d.o.o. (OIB:21478530001), Klanjec, Gajeva 6, zastupan po direktoru Imbrici Pečniku
Preuzimatelj duga: "Grubić" d.o.o. (OIB:55588741333), Zagreb, B.Domany 4, zastupan po direktorici Vesni Grubić,
sklapaju ovaj

UGOVOR O PREUZIMANJU DUGA

Članak 1.

Preuzimatelj duga prihvaća preuzeti dug dužnika "Razvor" d.o.o. u svoti od 3.900,00 kn koji se odnosi na račun br. 217-1-1 od 12.srpnja 2014.g. za isporučena robu od vjerovnika "Tik" d.d. Split, Obala 27. Dospijeće plaćanja je 10.rujna 2014.g.

Preuzimatelj duga podmirit će obvezu vjerovniku u roku od 8 dana od dana kada se vjerovnik suglasi s odredbama ovog ugovora.

Preuzimatelj duga ne odgovara za neplaćene zatezne kamate koje su dospjele do dana sklapanja ovog ugovora. Njih se obvezuje podmiriti dosadašnji dužnik.

Članak 2.

U slučaju spora nadležan je trgovački sud u Zagrebu.

Članak 3.

Ovaj će ugovor stupiti na snagu i početi se primjenjivati nakon što se vjerovnik suglasi s njegovim odredbama, što potvrđuje svojim potpisom na ugovoru o preuzimanju duga.

Članak 4.

Ovaj je ugovor sastavljen u 5 istovjetnih primjeraka od kojih svaka ugovorna strana zadržava po dva, a jedan zadržava vjerovnik.

U Klanjucu 1.rujna 2014.g.

Dužnik:

Preuzimate

duga:

Vjerovnik:

Dužnik: Trgovačko društvo AA iz koje zastupa
Vjerovnik: Trgovačko društvo BB iz koje zastupa.....
Preuzimatelj duga: Trgovačko društvo CC iz koje zastupa

Zaključuju sljedeći

UGOVOR O PREUZIMANJU DUGA

Članak 1.

Ugovorne strane utvrđuju da Dužnik duguje Vjerovniku iznos od kuna po računu broj i obračunu kamata broj

Članak 2.

Ugovorne strane utvrđuju da Dužnik potražuje od Preuzimatelja duga iznos od kuna.

Članak 3.

U svrhu izmirenja međusobnih obveza, preuzimatelj duga preuzima obvezu da vjerovniku podmiri iznos od kuna umjetso dužnika.

Članak 4.

Dužnik se obvezuje da će po potpisu Ugovora o preuzimanju duga obavijestiti Vjerovnika o novom preuzimatelju duga.

Članak 5.

Sve sporove ugovorne strane rješavat će putem nadležnog suda.

Članak 6.

Ovaj ugovor sastavljen je u tri istovjetna primjerka od kojih svaka ugovorna strana dobiva po jedan.

U Zagrebu, 2002. godine

DUŽNIK

VJEROVNIK

PREUZIMATELJ DUGA

.....

.....

.....

4. Primjer ugovora o pristupanju dugu

Vjerovnik (u daljnjem tekstu: vjerovnik)
i
pristupatelj dugu (u daljnjem tekstu: pristupatelj dugu)
sklapaju dana, u, sljedeći

UGOVOR O PRISTUPANJU DUGU

Članak 1.

Ugovorne strane su suglasne da je dana....., između vjerovnika i dužnika, sklopljen ugovor i prema istom dužnik duguje vjerovniku Iznos od Kn (slovima kuna) s danom dospijeća

Članak 2.

Potpisom ovog ugovora pristupatelj pristupa dugu dužnika prema vjerovniku iz članka 1. ovog ugovora.

Članak 3.

Temeljem odredbi ovog ugovora vjerovnik po dospijeću duga u iznosu navedenom u članku 1. ovog ugovora ispunjenje duga može tražiti, odnosno naplatiti bilo od dužnika, ili pristupatelja dugu po svom izboru.

Članak 4.

Eventualne sporove ugovorne stranke će riješiti sporazumno, u suprotnom ugovaraju nadležnost suda u

Članak 5.

Ovaj ugovor je sačinjen uistovjetna primjerka, od kojih svakoj ugovornoj strani pripadaju po primjerka.

Vjerovnik
.....

Pristupatelj dugu
.....

5. Primjer ugovora o asignaciji

"Zvono" d.o.o. (OIB:25879641236), Zagreb, Opatička 27, zastupano po direktoru Anti Bevandi (dalje: Uputitelj) i

"Benko" d.d. (OIB:36974125800), Zagreb, Duga ulica 11, zastupano po direktorici Ani Mikac (dalje: Upućenik) sklapaju ovaj

UGOVOR O ASIGNACIJI

Članak 1.

Uputitelj i Upućenik utvrđuju da će za račun Uputitelja Upućenik platiti "RRiF-u-plus" d.o.o. (OIB:12345554100), Zagreb, Vlaška 68, (dalje: primatelj upute) pretplatu u svoti od 1.220,00 kn.

Članak 2.

Primatelj upute stječe pravo zahtijevati od Upućenika svotu navedenu u čl. 1. ovog Ugovora tek kada mu ovaj izjavi da prihvaća uputu. Upućenik to potvrđuje svojim potpisom na ovom Ugovoru.

Članak 3.

Uputitelj se obvezuje isplatiti Upućeniku svotu koju je on platio primatelju upute, uz priznavanje kamata po stopi od ___ % od dana njegove uplate do dana isplate Upućenika.

Članak 4.

U slučaju spora nadležan je sud u Zagrebu.

Članak 5.

Ovaj ugovor sastavljen je u tri primjerka od kojih se svakoj strani uručuje po jedan primjerak.

U Zagrebu _____.

Uputitelj:
(asignant)
(asignat)

Upućenik:
(asignatar)

Primatelj upute:

6. Primjer izjave o prijebou

(Tvrтка ili naziv obrta)
daje dana _____ u _____ sljedeću:

IZJAVU O PRIJEBOJU

upućenu _____
(Tvrтка ili naziv obrta)

Članak 1.

Na temelju čl.195. i 196. Zakona o obveznim odnosima provodimo prijebou međusobnih dospjelih a nenaplaćenih novčanih tražbina u visini kako slijedi:

Naše tražbine:

R.b.	Račun broj	Datum računa	Dospijeće računa	Svota
1.				
2.				

Vaše tražbine:

R.b.	Račun broj	Datum računa	Dospijeće računa	Svota
1.				
2.				

Članak 2.

Kako tražbine prestaju prijebouem u onom trenutku kada su se ispunile pretpostavke za to, ovim se smatraju podmirene tražbine po računu br. _____ s danom _____, a po računu br. _____ s danom _____.

Članak 3.

Za jednostrani prijebou nije potreban Vaš pristanak pa ćemo predmetni prijebou provesti u našem knjigovodstvu čim Vi zaprimite ovu Izjavu, a ako smatrate da nisu ispunjeni zakonski uvjeti za prijebou, pozivamo Vas da nas o razlozima obavijestite najkasnije u roku od osam dana od dana primitka ove izjave.

Ime i potpis davatelja izjave o prijebou

Literatura

1. Goldštajn, A.; Trgovačko ugovorno pravo, međunarodno i komparativno, Zagreb, 1991
2. Klarić, P.; Vedriš, M.; Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2009.
3. Barbić, Jakša: Primjena običaja u hrvatskom trgovačkom pravu, HAZU, 2005
4. Gorenc, V.; Ćesić, Z.; Kačer, H.; Momčinović, H.; Pavić, D.; Perkušić, A.; Pešutić, A.; Slakoper, Z.; Vidović, A.; Vukmir, B.; Komentar Zakona o obveznim odnosima, RRiF, Zagreb, 2006
5. Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11)
6. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14)
7. Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/139)
8. Zakon o računovodstvu (NN 109/07, 54/13, 121/14)